

Mülkiyeliler Birliği

“Cumhuriyetin 80. Yılı”

02.10.2003

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Cumhuriyetin 80. yıldönümünü bir anlamda bugünden geçmişe bakarak ve farklı alan ve temalar üzerinde değerlendirme yaparak tartışacağız. Bu tartışmayı geleneksel Cumhuriyet kutlamalarının bir tekrarı olmanın ötesine taşıyacağımızı umuyorum. Biraz da farklı ilgi alanlarından gelen altı kişi olduğumuz için, bir de ekonomi ile başlamak gibi bir gelenek olduğu için ben başlayayım.

Ben çok kısa bir bilanço yaparak tartışmayı başlatacağım. Ekonomik gelişmenin en sentetik, en genel göstergesi, içerik ve nedensellik analizi bir yana, milli gelirdir ve milli gelirin büyüme hızıdır. Bunlar, bütün kavramsal eleştirilere rağmen, asgari bir birleşme noktası oluşturan kavramlardır. Dolayısıyla, ben kısaca Cumhuriyet'in farklı dönemlerinde büyüme hızlarının bir dökümünü yapacağım. Dönemlendirme üzerinde de fazla tartışmayacağım, ama bunun bir ölçüde bilindiğini varsayıyorum. Bu büyüme hızlarının ölçümünde ben yaygın ölçütün, yani milli gelirden bir yılda fiilen gerçekleşen büyüme hızından oluşan ortalamaların ötesine gideceğim. İktisatçıların sık kullandığı "potansiyel büyüme hızı" kavramı vardır; yani belli bir dönemin nesnel koşulları dikkate alındığında sağlanabilecek azami büyümedir. Aksi halde çok yanıltıcı sonuçlar çıkabi-

lır. Başlangıç yılı, sonucu etkiler; örneğin 1923'ü, yani 10 yılı aşkın bir savaş döneminin bitim yılını taban aldığımız zaman, Cumhuriyet döneminin en hızlı büyüme hızının, 1923'ü izleyen 5-6 yılda gerçekleştiği gibi bir bulguyla karşılaşıyoruz. Keza 1945'i taban aldığımızda, yani 1940'ı izleyen gerileme yıllarının bitimini başlangıç noktası olarak dönemsel büyüme hızlarının ortalamalarını aldığımızda, Cumhuriyet'in çok parlak bir başka döneminin 1945-1954 arasında olduğu ortaya çıkar. Bunlar yanıltıcıdır, bunu fiili büyüme ile değil, potansiyel büyüme hızlarını kullanarak dönemsel büyüme ortalamalarını alarak büyüme hızları dökümü yapacağım (Potansiyel büyümenin hesabı, teknik bir konu olduğu için bunu burada tartışmıyorum).

Cumhuriyet'in ilk yılları, yani 1923-1929 yılları, "açık ekonomi koşullarında yeniden inşa dönemi" olarak nitelendirilebilir. Şunu tespit ediyoruz: Bu dönemin potansiyel büyüme hızı, % 6.1'dir. "Korumacı ve devletçi sanayileşme" dediğimiz, 1930'la başlayıp 1939'da biten dönemin, yine potansiyel ölçümle yapılan büyüme hızı yüzde 6,7'dir. İkinci Dünya Savaşı'nda ortalama fiili büyüme negatif % 6'dır; ama potansiyel büyüme hesabı yaparsanız, sıfır büyüme varsayılır, yani ekonominin büyüme potansiyeli hiç artmamıştır. Milli gelir düşmüştür, ama düşmeseydi ekonomiyi tam kapasiteyle kullansaydık hiç büyüme olmayacaktı, yani 39'la 46 yılının arasına giren altı yıl boyunca, savaş koşullarının yarattığı kayıpların dışında, bir de sermaye birikimi sıfırlandığı için ekonominin büyüme potansiyelinde hiçbir artış olmamıştır.

Savaş sonu 1946'yla başlayan ve Kore konjonktürünün bitimiyle 1954'te son bulan dönemin potansiyel büyüme hızı yüzde 8,9'dur. 1954'te ekonomi tıkanır ve 1961'e kadar aşağı yukarı görelı durgunluk konjonktürü devam eder, potansiyel büyüme hızı yüzde 4,6'ya iner. Sonra kimilerinin "ithal ikameci", kimilerinin "karma ekonomi" olarak nitelendirdiği bir dönem başlar. 1962-1979 dönemini ben, "içe dönük, dışa bağımlı genişleme ve tıkanma yılları" olarak adlandırmayı yeğliyorum. Bu dönemin potansiyel büyüme hızı yüzde 6,8'dir.

80 yılında tüm ekonominin yapısal öğeleri yeniden inşa edilir. Ben 1980-1988 yıllarına "sermayenin karşı saldırı" dönemi diyorum. İthal ikameci, popülist, karma ve planlı ekonomi döneminin tüm parametreleri âdetta düzeltilir. Bu dönemin potansiyel büyüme hızı yüzde 3,5'e düşer. Daha sonra neoliberal model yeni bir aşamadan geçer, uluslararası sermaye hareketleri serbestleşir, dış dünyayla eklemlenme ve bütünleşme daha sıkı fıkı

olur. Ben 1989'dan günümüze kadar gelen dönemi "uluslararası finans kapitalin egemenliğine sancılı geçiş" diye nitelendiriyorum. Bu dönemde potansiyel büyüme hızı yüzde 3,3'e düşüyor.

Şu genel tespitleri yaparak sözümü bağlayacağım: Bu dönemeçlerin, farklı dönemlerin bize telkin ettiği bir genel tablo var. Bunlardan birincisi; dış dünyayla uluslararası iktisadın çok elverişli koşullar taşıdığı dönemlerde yüksek büyüme sağlanmış ki, bunun tipik dönemi 1946-53 arasındır veya Cumhuriyet'in ilk yıllarıdır, her iki dönemde de, dünya ekonomisi hızlı büyüme ve serbestleşme aşamasındadır. Bu dönemlerde açık ekonomi koşulları görece olarak yüksek büyüme sağlıyor. Fakat bu dönemlerin dışında iki dönem daha var: Bunlar, daha çok devletin öncülüğünde veyahut devletin aktif rol aldığı dönemlerdir: Birincisi "devletçi sanayileşme ve korumacı dönem" dediğimiz 1930-39 yılları, potansiyel büyüme yüzde 7'ye yaklaşıyor. Bu bence parlak bir dönemdir, çünkü dış dünyayla ekonomik ilişkiler dış açık vermeden sürdürülür, yani ekonomi kendi ayakları üzerinde durarak; üstelik büyük dünya bunalımının benzer pek çok ülkeyi durgunluğa ve ya gerilemeye sürüklediği bir dönemde yüzde 6,7'lik bir büyüme başarımlı elde ediyor.

Bununla bağlantılı ve daha önemli bir tespit yapacağımızı sanıyorum; 1970'li yıllardan bu yana büyüme hızı düşmektedir. Hem fiili büyüme, yani gerçekleşen büyüme, hem de demin hesapladığım düzeltmeyle yapılan potansiyel büyüme adım adım düşmektedir. Önceki dönemlerin aksine, 1923'ü izleyen yıllarda ve 1945'i izleyen yıllarda dünya ekonomisinin genişleme konjonktürünü yakalayan Türkiye ekonomisi, hızlıca büyüme tempolarını gerçekleştirebilmiştir. Buna mukabil 1980 sonrasında uluslararası ekonomiyle yeniden bütünleşmeye kalkışan Türkiye ekonomisi, dünya ekonomisi görece olarak durgunlaştığı için ve bütünleşme sağlıklı olduğu için, istikrarsız sermaye hareketlerinin yalpalamasına tabi olduğu için, büyüme hızı düşmüş ve düşmeye de devam etmektedir. Yani 80'li yılların başında sağlanan büyüme hızı önceki dönemin gerisindedir; ekonominin daha fazla liberalizme geçtiği 90'lı yıllar sonrasında daha da düşmüştür. Büyüme hızı potansiyel olarak hesaplırsak da düşüyor, fiili büyüme olarak hesaplırsak da düşüyor.

Bunu bir yana bırakalım, bir de genel tespit yapayım: Tüm Cumhuriyet yıllarını, başından sonuna dikkate alırsak, ortalama büyüme hızı yıllık olarak yüzde 4,9'dur. Bu nasıl bir büyüme hızıdır? Yani Türkiye dış dünyayla arasındaki açıklığı kapatmış mıdır, açmış mıdır? Şevket Pamuk'un bir araş-

tırmasının bulgularını kullanarak yaptığımız bir karşılaştırma sonunda ortaya şu çıkıyor: Bu seksen yıl boyunca, Türkiye ekonomisinin, kapitalist sistemin metropollerıyla arasındaki fark esas itibariyle kapanmamıştır. Peki, diğer coğrafyalarla farkı nasıl olmuştur? İlginç bir şey çıkıyor. Mesela, 20. yüzyılın başları ile sonu arasında Türkiye'nin Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika ekonomileriyle arasındaki fark açılıyor. Mesela, başlangıç dönemiyle bitim dönemi arasında Mısır'la Türkiye arasındaki makas Türkiye lehine açılmış. Buna mukabil Güney Avrupa ve Doğu Asya ekonomileriyle Türkiye arasındaki makas Türkiye aleyhine açılmış. İşin belki üzücü tarafı, gelir makasının Türkiye lehine seyrettiği dönemler, 1970'li yılların ortalarında duruyor; yüzyılın son çeyreğinde gerek Orta Doğu, gerekse Hindistan ve Çin gibi Asya ekonomileriyle Türkiye arasındaki makas Türkiye aleyhine seyrediyor. Demek ki, Türkiye ekonomisinde liberalleşme dönemi, dış dünya ülkeleriyle Türkiye arasındaki reel büyüme hızları bakımından Türkiye'nin de geriye düştüğü bir dönem olarak ortaya çıkıyor. Liberalleşme, tüm üçüncü dünyayı etkisi altına alan bir süreç olduğuna göre, bu tespit, Türkiye'nin bu işi yanlış yönettiğini ima etmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin Cumhuriyet bilançosunu "orta halli" diye nitelendirebiliriz.

Türkiye'nin uluslararası düzlemde az gelişmişlik kaderini aşma şansının doğduğu iki dönemin ortaya çıktığını gözlüyoruz. Bunlardan birincisi 1930'lu yıllar, diğeri, 1960'ı izleyen on beş yıllık dönemdir. Her iki dönemde de Türkiye ekonomisi ile metropoller ve benzeri konumdaki az gelişmiş ülkeler arasındaki gelir makası önemlice boyutta kapanma eğilimi göstermiştir. 1930'lu yıllarda dünya ekonomisinin metropollerinde gerileme, çevre bölgelerinde durgunluk varken, Türkiye'de hızlı büyüme var. Yine çevre ekonomileriyle mukayese edilirse 60'lı yıllarda Türkiye'nin görece olarak en hızlı büyüdüğü dönemlerden biri. Fakat her iki dönemin sonunda da bu olumlu kıpırdamalar tıkanıyor. Örneğin son dönemi dikkate alırsak, 1980'den itibaren başlayan dünya ekonomisiyle neoliberal bütünleşmenin maliyeti Türkiye ekonomisinin dünya içindeki görece durumunu geriye kaydırmasıdır.

Bir iki ayrıntı noktasına daha belki sonra girebiliriz. Şu anda benim söyleyeceğim bunlar.

Murat KATOĞLU- 80 yılın şöyle veya böyle, dönemsel iktisat politikaları açısından Cumhuriyetin kazanımlarını anlattınız. Sondaki mukayeseler bizim için son derece önemlidir, çünkü 80 yılın bir muhasebesini yaptığımıza göre, ortaya çıkan gelişim çizgisi nedir? Neye göre değişmiştir? On-

dan önceki dönemlere bir mukayese, bir atıf yapmalıyız zihniyet farkını görebilmek için...

İkincisi; bu 1930, 1940 meselesi var. 80 yılın genel mukayesesini yaptığımız zaman, 1930, 1940 meselesi, ondan sonra 1960, 1970 meselesi, yani bu şunun için önemli: Cumhuriyetin getirdiği zihniyet, anlayış, Cumhuriyet politikaları, yani "uygarlık projesi" dediğimiz şeyin temel ilkeleri vardı. O 1920 öncesine göre farklılıklar getirmiş midir? Dünyanın çeşitli bölgeleriyle, Mısır, Güney Asya ve metropol ülkelerle mukayeseleri söylediniz. Sonra bu büyüme 1980'lerden, 1990'lardan sonra yavaşladıysa, değiştiyse, bunun arkasında bizim yaptığımız eleştirilerin, Cumhuriyetin atılımcı, devrimci kimliğinden veyahut birçok değerlerinden ayrılmanın, onları unutmamanın rolü var mıdır? Yani biraz amiyane bir soru oldu ama.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Dünya ekonomisinin 20. yüzyılda genel gelişme çizgisini izlersek, birkaç coğrafyada bizim "az gelişmişlik" dediğimiz mahkûmiyetin aşılabildiğini görüyoruz. Bunlardan biri, Uzak Asya, öncelikle Japonya, ayrıca Kore, Tayvan, hatta şu andaki dinamizmi bir süre daha sürdürdüğü takdirde, muhtemelen Çin.

İkincisi, Güney Avrupa'dır. Güney Avrupa'ya ilişkin ihtirazı kayıtlar olabilir, çünkü "Güney Avrupa" dediğimiz, İspanya, Portekiz, Yunanistan ve belki de İtalya ve Yunanistan olguları. Bunlar az gelişmiş bölgeler olarak görünmeyebilir, ama hiç unutmayalım ki, 1945 yılları civarında Portekiz, İspanya ve Yunanistan az gelişmiş coğrafyaların içinde telâkki ediliyordu. Bunun tartışılması biraz değişik. Cumhuriyet benim gördüğüm kadarıyla, bir iki tarihi dönemeçte, daha sonra Uzak Asya'nın elde ettiği başarı ışıklarını sağlayabilecek fırsatlar ve dönemeçler yakaladı. Benim kendi değerlendirmem, 30'lu yıllarla 60 sonrası böyle bir dönemdi. 30'lu yılların daha saygın olduğunu söyledim, çünkü 60'lı yıllar aynı zamanda Türkiye'nin dış bağımlılığının başka bakımdan arttığı bir dönemdir. Ama her şeye rağmen, ben Türkiye Cumhuriyeti tarihinin iki parlak dönemi olarak bunları görüyorum. Ama bu konuyu tartışmaya devam edebiliriz.

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Cumhuriyetin ekonomik başarısının ölçütü olarak neden büyümeyi alıyorsunuz? Bu ölçüt neden büyük olsun? Acaba, Cumhuriyet ekonomik alanda, kapitalizmi yerleştirmek, kapitalizmin altyapısını hazırlamak, kapitalizmin önündeki engelleri aşmak ve bunun yanı sıra bir modernleşme projesini mi hedefliyordu, yoksa büyümeyi mi hedefliyordu? "Büyümeyi hedefliyordu" dediğiniz zaman, şunu da eklemek gerekir: Acaba, rejimin Cumhuriyet olması büyümeyi ne kadar engelledi ya da ne kadar ileriye attı? Acaba, Cumhuriyet değil de, tek kişi yönetimine dayanan, baskıcı, belki monarşik bir rejim olsaydı, emek pazarı baskılansa, toplum üzerinde daha sıkı denetim uygulansa, Türkiye daha hızlı büyür, o az gelişmişlik döngüsü aşar mıydı?

Doç. Dr. Çağrı ERHAN- Hocamızın başta çok isabetli bir şekilde ekonomik değerlendirmeye başlaması, hemen arkasından da dış politikaya geçmesi bana çok önemli bir olanak sağladı. Aslında biraz sonra söyleyeceğim birtakım şeylerin de altyapısını siz hazırladınız. Bu anlamda ben de, kısaca Türk dış politikasını bölümlendirerek, belki tarihsel bir bölümlenmeye tabi tutarak başlamak istiyorum. Türk dış politikasının başarısını veyahut özelliklerini eğer tasnif etmek istersek, herhalde burada da sizin önce çıkardığınız bu iki dönemin, yani 23-39, harp döneminden hemen evveli ve

arkasından 60-80, daha çok da 60-75 dönemini; ikisini "tam bağımsız" diyemezsek bile, belki "görelî bağımsız" dış politikanın takip edildiği dönemler olarak isimlendirebiliriz. Birinci dönem için belki tam bağımsızlık daha fazla ön plana çıkarken, ikincisini Korkut hocanın altını çizdiği başka bağımlılık unsurları nedeniyle, diğerlerine göre görelî bir bağımsızlığın söz konusu olduğu dönemler olarak nitelendirmek mümkün.

Geri kalan dönemlerde ise, tabii savaş koşullarını, 39-45 dönemini bir tarafa bırakırsak, 50-60 ve özellikle 80 sonrası Batı ekseninde ve 90'lardan itibaren belki tam anlamıyla Amerika-Avrupa Birliği ekseninde sürdürülen bir dış politikadan söz etmemiz mümkün.

Bu tasnifi yaptıktan sonra, Türkiye Cumhuriyetinin dış politikasının birtakım özelliklerinden, bu 80 yıl zarfında her dönemde, bazen örselenen, bazen zedelenen, ama hiçbir zaman kaybolmayan, günümüzde belki ciddi anlamda kaybolma tehlikesiyle, ortadan kaldırılma tehlikesiyle karşı karşıya bırakılan iki niteliği üzerinde durmak istiyorum.

Bunlardan biri, statükoculuk. Bugün maalesef, "statükoculuk" dediğimiz zaman, daha çok pejoratif bir anlam yüklenmekte, statükonun kötü bir şey olduğu, mutlaka ortadan kaldırılması gerektiği gibi birtakım önde gelen zevat tarafından sıklıkla ifade edilen cümlelerle de karşılaşmaktayız. Halbuki, statükoculuk, Türk dış politikasının en önemli ilkelerinden biridir ve temelde iki alt ilkeye, iki alt hedefin sağlanmasına dayanır.

Bunlardan biri, sınırların korunmasıdır. "Sınırların korunması" dediğimiz zaman, Cumhuriyetimizin 80 inci yılını kutlarken, aynı zamanda biliyorsunuz Lozan Antlaşmasının imzalanışının 80 inci yılını da kutluyoruz. Lozan'la tespit edilen sınırların korunması iki anlamda anlaşılabilir. Birincisi, bu sınırların gerisine düşülmemesi. İkincisi, irredantist bir açılıma girilmemesi. Aklımıza eğer Hatay'ın Türkiye'ye iltihakı, Montrö düzenlemeleri vs. gibi şeyler gelirse, burada mutlaka şunu söylemek gerekir ki, bunlar uluslararası birtakım anlaşmalarla tarafların rızası alınarak yapılmış düzenlemelerdir. Birinde Fransa'nın ve Hatay Devletinin kendi iradesi mevzu bahis. İkincisinde de, Lozan Boğazlar Sözleşmesine imza atmış olan devletlerin rızaları söz konusudur. Türkiye Cumhuriyeti silah kullanarak herhangi bir şekilde topraklarını genişletme sevdasının peşine düşmemiştir. Demek ki, mevcut topraklarını korurken, aynı zamanda başkalarının topraklarına da saygı göstermiştir.

Bunun ötesinde tabii 1950'de Kore, 1974'te Kıbrıs gibi konular da gündeme getirilebilir. 90'larda barış güçleri kapsamında Somali'den Kosova'ya ve Afganistan'a kadar birtakım yerlere asker gönderme de söz konusu edilebilir. Ama hepsi ya bir Birleşmiş Milletler ve NATO kararına dayanan veyahut Kıbrıs'ta olduğu gibi bir garanti anlaşmasının Türkiye'ye verdiği bir yetkinin kullanılması sonucunda oluşan eylemlerdir. Hiçbiri fetihçi bir eylem gibi değerlendirilemez. Bugün çok tartışılan bir noktadan hare-

ketle, bunların hiçbir işgal eylemi olarak adlandırılmaz. Türkiye hiçbir zaman bir ülkenin toprağını işgal etmemiştir.

İkinci konu, dengenciliktir, yani statükoculuğun bir alt başlığı olarak. Türkiye komşularıyla, İkinci Dünya Savaşından hemen önce giderek Avrupa'da kutuplaşan taraflarla ilişkilerinde, hatta ve hatta Soğuk Savaşın eğer ilk birkaç yılını bir kenara bırakırsak, 60'ların başından itibaren Soğuk Savaşın tarafları arasında bile bir denge politikası gütmeye zaman zaman dikkat etmiştir. Tabii, ekonomik bağımlılık ve Soğuk Savaş koşullarında askeri bağımlılığın da artmasıyla, hükümetlerin tercihi bu dengede zaman zaman çok aşırı bir şekilde Batıdan yana olabilmektedir. Fakat bugün özellikle 89'da "duvar" yıkıldıktan sonra çıkan uluslararası ortamda bu denge politikasını sürdürülebilir olanağı ortadan kalkmıştır. Çünkü, bir denge sürdürülebilmesi için birbirine karşı iki gücün olması gerekir ki, bunlar arasında belki denge sürdürülebilir. Türkiye bugün ise, çok sıkça kullanılan bir söylemle, tek kutuplu bir hegemonun olduğu bir dünyada yaşamaktadır.

İkinci süreklilik unsuru Batıcılıktır. Türkiye kurulduğu andan itibaren, kurucularının ideolojik yaklaşımları dolayısıyla da, daha önceki kuşaklardan belki biraz devrıldıkları yaklaşımları nedeniyle de Batıcı bir dış politika izlemiştir. Türk dış politikasını oluşturan karar verici mekanizmalarda yer alan asker ve sivil bürokrasi, buna entelektüel katkı sağlayan aydınlar, bunu icra eden diplomatlar Batıcı eğitim almış, Batı ideolojisini benimsemiş ve bu yönde ilerlemiş olan insanlardır. Fakat yine bugüne doğru geldiğimizde, bu Batıcılığın bir amaç olarak belki benimsendiği, fakat Batılı dış politika değil, özellikle 90'lardan sonra Batının neredeyse her istediğine "evet" diyen, Batıcılığın "Batının her istediğine evet" deme olduğunu zanneden bir dış politikanın hükümetlerce uygulanmaya çalışıldığını görüyoruz. Batıcılığın başlangıçtaki amacıyla, ortaya konuş tarzıyla, anlamıyla bugünkü algılanışı ve uygulanışı arasında - özellikle Avrupa Birliği, ABD'nin birtakım talepleri şeklinde ele alırsak - büyük farklılık var.

Bugüne geldiğimizde ve buradan geriye doğru baktığımızda, çok temel sorunların bu sözünü ettiğim iki ana süreklilik unsurunun, statükoculuk ve Batıcılığın bundan sonra devam ettirilmesinde birtakım engeller çıkartacağını görüyorum, böyle bir öngöründe bulunmak durumundayım. Bir defa, ekonomik dışa bağımlılığın ve büyük ölçüde de tek bir kaynak sağlayıcıya bağımlılığın, alternatiflerden uzak olmanın doğurduğu, tek bir güce bağımlılığın doğurduğu bağımsız dış politika üretmemeye sorunuyla ciddi anlamda karşı karşıyayız.

Türkiye'nin, bulunduğu jeostratejik bölgede, büyük güçler diyebileceğimiz, Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya arasındaki mücadeleden, bir yandan kilit ülke durumuna girdiğini, fakat bir yandan da "filler" tepişirken altlarında ezilme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını, yeterince bir iktisadi gücü olmadığı için, daha doğrusu kendi ulusal kaynaklarıyla bağımlılığını azaltıp, ulusal kaynakların üzerine bir dış politika inşa etme imkânı olmadığı için ciddi anlamda sorunların hiç eksik olmadığı bir bölgede yer aldığını görüyoruz.

Üçüncü bir sorun, stratejik bir planlamanın olmayışıdır. Devlet Planlama Teşkilatının belki uygulanan, çoğu zaman da uygulanmayan 5 yıllık planları var, ama dış politikadaki stratejik planlamamız maalesef hâlâ, çoğu zaman da abartılı tehdit anlayışlarına dayalı. Mesela, Soğuk Savaş yıllarında abartılı bir -özellikle 53'ten sonra- Sovyet tehdidine dayalı planlanmıştı. Bugün de abartılı birtakım tehdit algılamalarına bağlı politikaların üretilmesi, ama Türkiye'nin ulusal çıkarlarının gerçek anlamda sağlıklı bir şekilde değerlendirilip, ona göre 5 yıl sonrası, 10 yıl sonrası, 20 yıl sonrası için dış politika üretilmemesi, özetle proaktif değil, reaktif politikalar üretme zorunda kalmamız, bizi bugün hegemon gücün, çeşitli akademisyenlerin "eksen ülke" olarak ifade ettiği, hegemon gücün kendisinin daha yumuşak bir ifadeyle "stratejik ortak" olarak nitelendirdiği, ama bunun Türkçe'sinin "taşeron" olduğunu hepimizin bildiği bir konuma giderek itmeye başladı. Bütün bunların arkasında iktisadi bağımlılık yatıyor. İktisadi olarak bir ülkeye bu kadar bağımlı olmak ya da dışa bu kadar bağımlı olmak, kendi politikalarını üretememekten dolayı Türkiye maalesef, 80 yılın sonunda böyle bir ayırım noktasına gelmiş durumdadır.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Ben Türkiye'nin bugünkü konumu itibarıyla, kendi gücünü idrak etmeyen bir ülke olduğunu düşünüyorum. Türkiye'nin nesnel dış bağımlılığının da bazı patolojik öğeler dışında abartıldığını düşünüyorum. Yani Türkiye aslında uluslararası siyasette benzeri nesnel koşullarda, pek çok ülkenin kullandığı hareket serbestisinin sınırlarını idrak etmiyor. Arada bir bunun farkına varıyor; bir öngörülmeyle hamle yapıyor. Ancak, adeta hızla pişman oluyor. O zaman da âdeta "yahu, ileri gitmişim, özür dilerim" gibi çekiliyor.

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Türkiye ekonomisi bağımlı mı, eklemlenmiş mi? Bağımlı olduğumuz için mi bağımsız bir politika yürütmüyoruz; yoksa bir kısmı Avrupa Birliğine eklemlenmiş, bir kısmı da Ortadoğu coğrafyasında pazarlar arayan burjuvazinin oluşturduğu iktisadi yapı

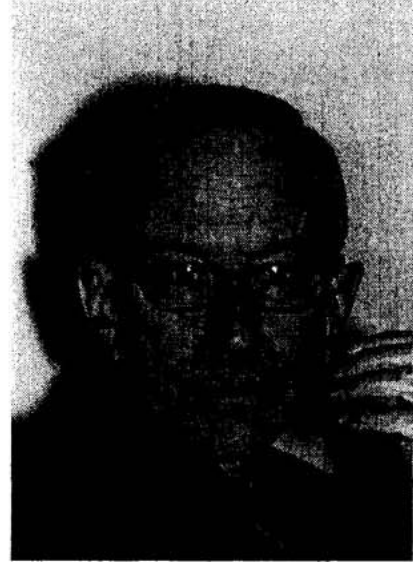
nedeniyle bu imkansız mı? Bu bir bağımlılık mı, yoksa eklemelenmiş olma hali mi?

Doç. Dr. Çağrı ERHAN- Korkut Hocam tabii daha doğrusunu söyleyecektir, ama bence tek bir uluslararası sermaye var. "Küreselleşme"nin aslında bir anlamda "burjuva enternasyonalizmi" olduğunu düşünürsek bunu daha iyi anlarız. Yani ABD, AB, Batı, dünyanın her tarafında faaliyet gösteren çok uluslu şirketler, uluslararası sermayenin oradaki unsurları. Eklemelenme iki tarafın iradesiyle olur; fakat burada bir bağımlılık söz konusu, farklı bir şey var.

Murat KATOĞLU- Yani kısacası, ben bu konuşmadan yine şunu anlıyorum: Dış politika gelişmelerini söylediklerinizden değerlendirmelerinizden bir grafiğe dökersek şu çıkıyor. Çok amiyane tabiriyle, daha bağımsız veyahut kimlikli, kimlikli kendine güvenen bir uluslararası politikadan usul usul daha teslimiyetçi, daha söz dinler bir politikaya doğru bu 80 yıl içinde geçiyoruz. Bu çıkmış oluyor. Arada sırada böyle parlak çıkışlar belki oluyor, ama esas eğri böyle bir şey.

Doç. Dr. Çağrı ERHAN- Az önce sınırların korunması esnasında vurguladığım Lozan Antlaşmasının çizdiği sınırlar bu 80 yıl zarfında son 10 yıldır tartışıldığı şekilde hiçbir zaman tartışılmamıştı, "Sevr" kelimesi ağza alınmazdı. Özellikle bu son 10 yıl içerisinde bunun bu kadar gündeme getirilmesi de, bunun bir sonucudur.

Prof. Dr. Sina AKŞİN- Cumhuriyet tarihi alanında hayli heyecan verici bir gelişme var, yani ben heyecan verici buluyorum. O da, eskiden Türkiye Cumhuriyeti tarihi deyince, düz bir çizgi olarak ele alınırdı. Halbuki, şimdi birtakım ideolojik billurlaşmaların sonucunda bu düz çizgi olmadığı, net bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ikiye bölündüğü ortaya çıkmış bulunuyor. Ben bunu çok önemli buluyorum. Nasıl oldu bu iş? Biliyorsunuz Türkiye'de herkes Atatürkçü, fakat özellikle 12 Eylül darbesinden sonra, Kenan Evren kalktı Atatürkçülük adına Atatürkçülüğe tamamen ters, insanları ve mesela, Nadir Nadi'yi çıldırtan –bu yüzden adamcağız "ben Atatürkçü değilim" diye yazdı- şeyler oldu. Atatürkçülük tamamen ne idü-

ğü belirsiz bir kavram haline geldi. Mesela, zorunlu din dersi Atatürkçülük sayıldı. Sonuç olarak, insanlar "yahu, neymiş bu Atatürkçülük?" diye kafa patlamaya başladılar. Sonucunda Atatürkçülüğün bir billurlaşmaya uğradığını, âdeta bir ideolojiye dönüştüğünü görüyoruz. Atatürkçülük deyince, eskiden yüzeysel şeyler söylenir, altı ok sıralanırdı. Bir de, devrim listeleri vardı, şapka devrimi, yazı devrimi, vb. Devrim listesiyle altı oktan oluşuyordu ve bu da bir sıralamadan ibaretti. Halbuki, şimdi daha derinlemesine bir anlayış var.

Özellikle Türkiye’de felsefeciler buna çok katkıda bulundular. Bedia Akarsu "Aydınlanma devrimidir" anlayışını getirdi. Bu 60’lı yıllarda oldu, ama ihmal edildi. Sonra tekrar 80’de ön plana geçti, yani aydınlanma anlayışı ön plana geçti. Bunda Prof. Suat Sinanoğlu ile Macit Gökberk’in büyük rolü var. Bir aydınlanma hareketi olduğu ortaya çıktı, böyle bir billurlaşma oldu. İdeoloji haline gelmeye başladı. Biliyorsunuz, "ideoloji" demek, bir düşüncenin eylem planına dönüşmesidir. Bunun dönüm noktası 89’da Muammer Aksoy ve arkadaşlarının Atatürkçü Düşünce Derneğini kurmaları oldu. Bu olay gericiliğin ve emperyalizmin nasırına basmış olmalı ki, yılı geçmeden Muammer Aksoy’u öldürdüler. Faili meçhul bir cinayete kurban gitti. Biliyorsunuz, ondan sonra Atatürkçülerin zaman zaman öldürüldüklerini görüyoruz. Türkiye’deki gerici güçler, Türkiye’deki Ortaçağ, Türkiye’deki feodalizm, Türkiye’deki şeyhlik ve ağalık düzeni de diyebiliriz, yani bunlar hep aynı şey, tehlikeyi kavradı, Türkiye’deki şeyhlik ve ağalık düzenini güçlü kılan tabii emperyalizm, yani emperyalizm olmasa şeyhlik-ağalık düzeni herhalde bugünkü gücüne asla ulaşamazdı. Emperyalizm her yerde feodal güçlerin, şeyhlik-ağalık düzenlerinin arkasında olmuştur.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Ampulün akümülatörü gibi. Kuşkusuz, ampul başka bir şeyi de çağrıştırıyor.

Prof. Dr. Sina AKŞİN- Oradan muazzam güç alıyor.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Onun gerisindeki enerji üreten emperyalizm.

Prof. Dr. Sina AKŞİN- Sonra sanki Türkiye’de bir saflaşma oldu. Hâlâ çok belirgin olmayan bir saflaşma bu, ama bana göre, gittikçe bu saflaşma daha kesinleşiyor. Bir yanda Atatürkçülük, bir yanda gericilik ve ikinci cumhuriyetçilik. Devrimin ne olduğu anlaşıldı. Atatürk devriminin ne olduğu anlaşılınca bu sefer karşıdevrim kavramı billurlaştı. Tanrının dünyayı

yaratması gibi, önce Atatürkçülük billurlaşıyor. Atatürkçülük billurlaşınca devrim billurlaşıyor. O billurlaşınca karşıtı da ortaya çıkmış oluyor. Karşıdevrim kavramını benim saptayabildiğim kadarıyla ilk defa Hıfzı Veldet Velidedeoğlu kullandı ve öncelikle 12 Eylül için kullandı. Artık bayağı yaygın bir kavram oldu. Biliyorsunuz son olarak Çetin Yetkin'in "Karşıdevrim" diye kalın bir kitabı çıktı. Böylece sonuç olarak Türkiye'de Cumhuriyet tarihinin ikiye bölündüğünü görüyoruz. Bıçak vurulmuş bir karpuzun bölünmesi gibi, Cumhuriyet tarihi ikiye bölünüyor.

Burada kırılma noktası hangisidir? Bu tartışılıyor. Mesela, Çetin Yetkin gibileri bunu ta 38'e götürüyorlar, Atilla İlhan'ın da eğilimi bu yönde. Yani "Atatürk ölür ölmez karşıdevrim başladı" diyorlar. Ben bunu abartılı buluyorum ve 1950'yi kesim noktası olarak kabul ediyorum. Fakat tabii ki 45-50 dönemi de bunun hazırlığı, bir çeşit altyapının hazırlandığı bir dönemdir. Ama eyleme geçiş 50'den sonradır. Bu tabii, tam bir karşıdevrim değil, zaten buna "kısmi karşıdevrim" demek gerekiyor, çünkü tam karşıdevrim olsaydı, dört karı almaya başlardık, eski yazıya dönerdik, padişahlık ve halifelik geri gelirdi, vb. Bunlar olmadı, ama devrim durduruldu. Müthiş bir şey yapıldı ve bu da insanlık tarihi bakımından ilginç bir deneme, durumu "çaktırmamak" için, karşıdevrim anlaşılmasın diye, acayip bir Atatürkçülük, "tören Atatürkçülüğü" diyebileceğimiz bir Atatürkçülük geliştirildi. Biliyorsunuz, çok aşırı noktalara varan bir şey bu. 19 Mayıs, 29 Ekim törenlerinin canhıraş bir şekilde kutlanması, 23 Nisanların kutlanması gibi... Kutlamalar müthiş bir şekilde yapıldı. Her tarafa, sokaklara, caddelere, kurumlara Atatürk'ün ismi verildi. Gelen yabancılar çok şaşıyorlar, "ne kadar Atatürkçü bir ülkesiniz" diyorlar. Halbuki, bu yanlış bir değerlendirme, bu bir sis perdesidir. Tören Atatürkçülüğü tamamen bir sis perdesidir, karşıdevrimi gizleme yöntemidir. Dolayısıyla, insanlar karşıdevrimi farkedemediler.

Demin aydınlanma meselesine temas etmiştim. Aydınlanmanın iki büyük kurumu kapatıldı. Biri, 1951'de Halkevlerinin ve Halkodalarının kapatılması ki, bunlar kültür kurumlarıydılar; tiyatro, spor, güzel sanatlar, müzik, sinema, kütüphane gibi etkinlikler yapan kurumlardı. Müthiş gelişmişlerdi, bütün Türkiye'yi sarmış olan bir örgüttü. 54'te de Köy Enstitüleri kapatıldı. Enstitüler olağanüstü bir çözümdü, Türkiye'yi Ortaçağdan çıkaracak son derece başarılı bir kurumlaşmaydı. Dikkati çeken nokta, güya Atatürk'ün kurduğu parti olan CHP'nin buna seyirci kalmasıdır. Cumhuriyet Halk Partisi hiçbir zaman "ben iktidara gelirim, Halkevlerini yeniden açacağım" demedi; hiçbir zaman "Köy Enstitülerini açacağım" demedi. Bunu görmezden geldi, önüne başka hedefler koydu. İki meclis, hâkim teminatı,

basın özgürlüğü, sonra "sosyal demokrasi" denildi, ispat hakkı falan, böyle şeylerle uğraşıldı, bu konuda büyük mücadeleler verildi.

Bu tablo karşısında, İsmet İnönü'nün çok partili sisteme geçme kararını da sorgulamak durumundayız. Hatta İnönü'yü sorgulamak durumundayız. 1945'te çok partili sistemin Türkiye'ye getirilmesi iyi bir şey mi olmuştur? Bunu sormak gerekiyor. Çünkü bu aslında CHP'ye atılmış müthiş bir kazık oldu. Çünkü Cumhuriyet Halk Partisi bir daha hiç sandıktan çıkamadı. Türkiye'de her zaman yüzde 59'un altına hiç düşmeyen bir sağ potansiyel, güç var ve bu hiçbir zaman azalmadı. Dolayısıyla, hep bu partiler geldi, yani şeriatçılara, şeyhlik-ağalık düzenine göz kırpan partiler sandıktan çıktı. Bu birikim gele gele bugün şeriat partisinin iktidar olmasına kadar vardı. Bunu şimdi sorgulamak durumundayız, çok partili sistemin 45'te gelişi doğru muydu, yanlış mıydı?

Murat KATOĞLU- Sina Akşin'in sözlerinin sonunda değindiği önemli bir şey var, onu hemen açıklığa kavuşturmalıyız. Çok partili sistem meselesinde şöyle bir yanlış anlamaya yol açmayalım: Bu adil bir çok partili sisteme geçiş olsaydı, belki bu ithamda bulunmazdık, belki de Türkiye'nin siyasi hayatı farklı olurdu. Bu öyle bir çok partili sisteme geçişi ki, kısıtlanmıştı. Bu bir çok partili sisteme geçiş miydi, adil bir şey miydi? Onun için sanıyorum, Sina Akşin de bunu kastediyor. Bu kusur, ille de çok partili rejimde değildir. Mesele, orada başka ideoloji, başka düşünceleri yansıtan halkçı partilerin de kurulmasına cevaz verilseydi, o zaman böyle bir soruyu şimdi sormayacaktık, Türkiye muhtemelen çok başka bir ülke olacaktı.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Ben Cumhuriyet tarihinin ekonomik ve sosyal olarak erken tarihlerde de karanlık sayfaları olduğunu düşünüyorum. Bunlardan biri, İkinci Dünya Savaşının ortalarında bir yerde Cumhuriyetin devrimci atılımının adeta faşizme dönüşmesi, Şükrü Saraçoğlu'nun başkanlığıyla başlayan yılları kastediyorum. Dolayısıyla, 1943-45'teki CHP'nin tek parti olarak devamı daha korkunç bir senaryodur.

İkincisi; bunun bir uzantısı olarak 1946-1947'de -Murat'ın söylediği gibi- solu içeren demokratik açılım yerine, kısa bir açılma sürecine hızla son veren; solu tasfiye ederek çok partili rejime, bir muvazaa demokrasisi biçiminin yerleşmesidir. Bu talihsiz yıllar da bir karanlık ara dönem sayılabilir. Buna belki Sina sonra döner, onun için ona söz vermeyeceğim. Ama Alpaslan buradan alıp bir şeyler söyleyecek gibi görünüyor.

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Karşıdevrim yerine, "restorasyon" desek daha açıklayıcı olmaz mı acaba? Bu bir karşıdevrim mi, yoksa her devrim sonrası yaşanan bir restorasyon dönemi mi?

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Sina arkadaşımızın sorusuna yoğunlaşacağım. "çok partili rejime geçiş iyi bir şey midir, kötü bir şey midir?" sorusunu ortaya attı. Buna ağırlıklı bir yer vermeyi düşünüyorum. Ancak, buna geçmeden önce yapmayı tasarladığım bazı tahliller var.

Çağrı arkadaşımızın konuşmasında çağrıştırdığı bir nokta var. Bu noktanın iyi anlaşılması, bazı şeylerin açıklığa kavuşmasına yardımcı olabilir. "Statükoyu korumak her zaman kötü bir şey olmayabilir" dedi. Bunu şöyle bütünleyebiliriz. Yani, şu da doğru: Her zaman ve her değişim iyi bir şey olmayabilir. Bu da, özellikle son zamanlarda gözden kaçırılan noktalardan birisidir. Günümüzde böyle bir moda türedi: çoğu zaman, "madem ki değişiyoruz, öyleyse iyi bir şey oluyor" diye düşünülüyor.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Bu çok doğru ve çok iyi bir saptama. Bana göre, Çağrı'nın yaptığı, statükoyu korumayı Cumhuriyet'in pozitif bir edimi olarak vurgulamak, ama statükonun başlangıç noktasında devrimin var olduğunu unutmadan... Yani devrimci kazanımların statükosunun söz konusu olduğunu vurgulayalım.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Halbuki, değişimin yönü önemlidir, niteliği önemlidir, ne tarafa doğru değiştiğimiz önemlidir. Değişme de çok boyutlu bir şeydir. Kokuşma da değişmedir, çökme de değişmedir. 19. Yüzyıla doğru dönme de bir çağ atlama ve değişmedir. Hatta Ortaçağ imparatorluğunun benzeri bir şeyi yeryüzünde kurmak da bir değişmedir, belli anlamda Ortaçağa dönüşür.

Günümüzde geçmişin imparatorluklarına benzer bir şey kurulmaktadır. Bunun bazı yeni şeylerle bezenmiş olması, geriye doğru bir çağ atlama olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Demokrasiyi, sosyal adaleti, kısacası insanlığın yüce değerlerini dışlayan, sömürü ve zulmün derinleşmesi ve yaygınlaşması yönündeki bir değişme, insanlığın ilerlemesi manasına gelmez.

Yeni teknolojiler ortaya çıkmıştır. Cep telefonları vardır, televizyonlar vardır. Firavunların, Cengiz Han'ın imparatorluğundan farklı olarak bunlar vardır. ama özünde bu, tarihsel olarak geçmişin imparatorluklarının bir benzerinin yeniden kurulması anlamında bir olguya tanık olduğumuz gerçeğini değiştirmez, değiştirmemektedir.

Ben "Cumhuriyetin ideolojisi nedir?" sorusu üzerine de bir şeyler söylemeyi düşünmüştüm. Kısaca onları belirlemeye çalışayım: Tabiatıyla, "Türkiye Cumhuriyeti" denildiği vakit, bunun içerisine çok değişik unsurlar girer. Evren'den Özal'a, İsmet Paşadan Mustafa Kemal'e kadar hepsi Cumhuriyetin simaları. Özellikle şunu belirlemek ihtiyacımdayım: Öncelikle, Kemalizm'in ideolojisini, Kemalizm'i tanımlamak, ondan sonra bundan hareketle diğer olguları, diğer gerçekleri yerli yerine oturtmaya çalışmak daha isabetli, daha az yanıltıcı bir şey olabilir diye düşünüyorum.

Bütün bunları yaparken de, bir şeyi özenle takip etmemiz, gözden uzak tutmamamız gerektiğini düşünüyorum: O da, dünyadaki değişimle, yani dünyanın koşullarıyla, Türkiye'deki değişmelerin ilişkisidir. Bunu gözden kaçırsak, bazı değişiklikleri, bazı yanlış şeylere bağlamamız tehlikesi var. Bazı şeylerin oluşumunu, gerçek sebep olmayan şeylere bağlayabiliriz. Sahnede görünenlerin arkasındaki ana değişkenleri görmediğimiz zaman, karşılaşacağımız tehlike budur düşüncesindeyim.

Sina arkadaşımız da konuşmasında isabetle bunu vurgulamak ihtiyacını duydu. Feodalizmin, şeyhlik-ağalık düzeninin tek başına o kadar vahim bir şey olmadığına, onun gerisinde, ona güç katan, onu işlevsel kılan bir büyük olumsuzluğun bulunduğuna işaret etti. Bu emperyalizmdir. Emperyalizm olgusunu görmezsek, mesela Şeyh Sait olayını, orali bir dağ köylüsünün hareketi olarak görebiliriz. Veya PKK olgusunu, haksızlığa uğramış yoksul çocukların başkaldırısı olarak, ondan ibaret olarak görme tehlikesi vardır.

Oysa, adamlar Kuzey Irak'ta 5 bin CIA ajanını açık açık beslemişler, herkesin gözü önünde Guam Adaları'na götürmüşler, biraz da orada eğitmiş getirmişlerdir. Kim bilir Türkiye'de kaç tanesini besliyorlar. Arkadaşımız, bütün bunların, yani bu "gericilik" denilen olgunun gerisindeki emperyalizm gerçeğini vurgulamakta özen gösterdi, bunda büyük bir isabet var.

Kemalizm, bunlar arasında bu gerçekler bağlamında neyi ifade ediyor? Bir defa şunu da bilmemiz lazım: Türkiye, belki dünyadaki pek çok ülkeden daha fazla dünyadan etkilenen bir ülkedir. Bu da, herhalde hem geliş-

mekte olan bir ülke olmasından, hem de metropollerin tam eşliğinde konuşlanmış bir ülke olmasından kaynaklanıyor. Türkiye bir köprü konumunda. Bundan dolayı, uluslararası konjonktürden çok fazla etkileniyor ve Türkiye’de olan her şeyi bu konjonktürle ilişkilendirmek geniş ölçüde açıklayıcı oluyor.

Burada sorulması gereken bir şey var: Acaba, biz dünyayı değiştirici hiçbir şey yapmadık mı, hep dünya mı bizi etkiliyor, değiştiriyor? Bu noktada, Kemalizm gerçeği çok önemli bir unsur olarak karşımıza çıkıyor. Türkiye’nin dünya tablosunu değiştirmekte, dünya tablosuna bir şey katmakta oynadığı en önemli rol, Kemalizm gerçeğini ortaya çıkarmış olmasıdır.

Kuşkusuz, Kemalizm de yoktan varolmuş bir şey değildir, o da gene dünyadaki bazı şeylerin sentezidir. Özellikle de yakın tarihin tanık olduğu iki büyük devrimin muhteşem bir sentezidir; 1789 Devriminin ve 1917 Devriminin bir sentezidir.

Kemalizm’in de elbette ki (konuşmamın ikinci bölümünü buna ayırmak istiyorum) önemli sınırlılıkları vardır. Bir devrimci atılım olarak, nihai hedeflerine varmış değildir, varmayışının da önemli sınırlılıkları vardır.

Yine de Kemalizm, Türkiye’den kaynaklanıp dünya ölçeğinde yankılar uyandırmış olması dolayısıyla özgündür. Türkiye’yi etrafındaki ülkelerden ve başka bazı Üçüncü Dünya ülkelerinden ayıran önemli bir fark da bu noktada kendisini göstermektedir.

Son zamanlarda bizdeki üniversite sorunları üzerine kafa yorarken, ülkemizle ilgili bir durumu, bana çok ilginç gelen bir özellik olarak tespit etmiş bulunuyorum. Benim bazı düşüncelerimi doğrulayan bir gerçek olması dolayısıyla üzerinde durmak istiyorum.

Şöyle ki: Ülkemizde yükseköğretimde kamunun payına, yükseköğretimde okuyan öğrenciler içinde kamu üniversitelerinde okuyanların oranına bakıldığında, Batılı sosyal devlet uygulamalarına sahne olmuş ülkelere benzer düzeydedir. Yani son zamanlardaki bu vakıf üniversiteleri olgusuna rağmen, yüksek öğrenim hala kamusal ağırlıklı karakterini korumaktadır. Buna karşılık, yüksek öğrenimde okuyan öğrenciler içinde özel üniversitelerde okuyan öğrencilerin oranı, tüm gelişmekte olan ülkelerde yarıdan çok fazladır, bazılarında neredeyse yüzde yüze yakındır. Bu oran, Filipinler’de %85, Kore’de %78, Endonezya’da %63, Kolombiya’da %61’dir. Türkiye’de hâlâ yüzde 3’tür.

Bu neyi gösteriyor? Demek ki, Türkiye bu yönüyle Batıdaki sosyal devlet pratiğine gerçeklik kazandırmış olan ülkelere benzeyen bir kazanıma sahiptir. Bu yön itibarıyla bir benzerlik var. Benzemediği yön neresi? Oradaki sosyal devlet kazanımlarının gerisinde yoğun bir sömürü kolaylığı bulunmaktadır. Böyle bir temel üzerinde sosyal devlete gerçeklik kazandırmışlardır. Türkiye ise, Kemalizm sayesinde bütün bunlardan farklı olarak, sömürüye dayanmayan bir sosyal devlet olgusunu bir Üçüncü Dünya ülkesi olarak önemli ölçüde hayata geçirebilmiştir. Halkevleri, Köy Enstitüleri vesaire gibi, kamusal bir hizmet olarak sunulan yüksek öğrenim olanakları da bu durumun somut göstergeleri olarak değerlendirilmelidir.

Bazı şeyler kaybedilince kıymeti anlaşılıyor. Tansu hanım 5 Nisan 1994 kararlarını aldığı vakit, "son sosyalist devleti yıktık" demişti. Bunu duyunca ülkemizin geçmişiyle ilgili çok abartılı bir ifade kullandığını düşünmüştüm. Aradan geçen zaman zarfında olup biten şeyler, Tansu hanımın bir ölçüde isabetli bir teşhiste bulunduğunu gösteriyor. Bazı şeylerin önemini, onları kaybedince şuurlandırdığımız oluyor.

Mustafa Kemal'in altı ok doğrultusundaki yönelişinin anlamı budur. Yani, "biz bize benzeriz, kendimize benzemekle iftihar ederiz" şeklindeki açıklamaları bulunmakla birlikte, Mustafa Kemal'in çizgisinin evrensel boyutları olan ve değişmeyen bir özelliği var.

"Kemalizm nedir?" sorusunun tereddütsüz verilecek bir yanıtı vardır. Kemalizm, anti emperyalizm demektir. Kemalizm, antiemperyalisttir ve Mustafa Kemal, anti emperyalist olmanın önkoşulunun anti kapitalist olmaktan geçtiğinin bilincindedir. Kapitalizme karşı olmadan emperyalizme karşı olunamaz. Ama Mustafa Kemal, kapitalizmin, bir başka deyişle liberalizmin dışında bir yolu, nereye kadar hayata geçirebilmiştir, nereye kadar götürebilmiştir? Bu tartışılabilir.

Bu sınırlılıkları ben konuşmamın ikinci bölümüne bırakacağım, ama burada bu "çok partili rejime geçiş kötü bir şey midir?" meselesine yanıt oluşturacak bazı şeyler söylemek istiyorum.

Aslında çok partili rejime geçiş özlemi, İsmet Paşayla sınırlı bir özlem değildi. Bu, Atatürk'ün de özlemidir. Atatürk, Türkiye'de kurulmasını arzuladığı rejimde herkesin parti kurabilmesini düşünüyordu. Ben öyle bir şey düşünüyorum ki, hilafet özlemcileri bile özgürce parti kurabilmelidirler demekteydi. Bunu da ne zaman söylüyor? Recep Peker İtalya'ya gidiyor, Mussolini'den etkileniyor, bir faşist devlet modeliyle Türkiye'ye dönüyor,

Atatürk'ün önüne kadar bu proje geliyor, İsmet Paşanın da önünden geçerek... Dalgınlıkla mı geçmiş, bilgisi dahilinde mi geçmiş; bu tartışmalıdır. Ama neticede Atatürk böyle bir projeyi önünde gördüğü zaman müthiş infiale kapılıyor, En yakın arkadaşlarım bile beni anlamamışlar, Ben Mussolini gibi bir şey yapmak istemiyorum diyerek kendisine sunulan projeyi elinin tersiyle geri çevirmiştir.

Atatürk, bir başka vesileyle de şunları söylemiştir: Batı toplumları sınıflı toplum olduğu için herkes örgütleniyor, sınıflı toplumlarda işçi sınıfı da örgütlenmektedir, o yüzden çok partililik vardır demiştir. Burada da şunun bilincinde olduğu görülüyor: Çok partililik, çok sınıflılığın, yani sınıflı toplumun doğal sonucudur.

O zaman çok partililikle birlikte ağalık-şeyhlik düzeninin başlaması ve Köy Enstitülerinin kapatılması, Halkevlerinin kapatılması sürecinin başlaması, kısacası karşıdevrimin hortlanması olgusu nasıl açıklanabilir? Bence, başlangıçta söylediğim noktaya geliyoruz. Esas belirleyici unsuru görmek lazım.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen gelişmelerin gerisinde, Amerika'nın dünyaya hâkim olma, dünyanın jandarmalığına soyunma stratejisinin başlaması yatmaktadır ve İsmet Paşa böyle bir dönemde iktidardadır. İsmet Paşa, Atatürk'ten sonra Türkiye'nin yönetiminde olmakla büyük bir şansa sahiptir. Ama, bu aynı zamanda onun büyük şanssızlığıdır. Bu yüzden sürekli olarak Atatürk'le mukayese edilmesi onun büyük şanssızlığıdır. Atatürk'le mukayese ettiğiniz vakit, İsmet Paşa bile böyle şansız bir duruma düşmüş olur.

İsmet Paşa'nın çok partili rejime geçmesinin sonucu olarak ortaya çıkmış gibi görünen olumsuzlukların gerçek kaynağı gizlenmiş oluyor. Bu dönemde ortaya çıkan olumsuzlukların asıl kaynağı emperyalizmdir. Gerçek neden emperyalizmdir.

Şunu da gözden uzak tutmayalım: Mustafa Kemal'in tarih sahnesindeki yerini alışına bir göz atalım. Aynı dönemde Lenin de iş başındadır. Ben buna "tarih sahnesindeki büyük buluşma" diyorum. 1917 ile 1919'un buluşması. Kuzeyimizde Lenin'in varlığı ve Türkiye'de de Atatürk'ün varlığı, karşılıklı olarak birbirlerini destekleyen bir süreç oluşturmuştur.

İsmet Paşa'nın döneminde ise Stalin vardır ve Kars, Ardahan ve Boğazlar üzerinde hak iddia etmektedir. Bu olgu, İsmet Paşayı, Batı emperyalizminin kucağına iten sonuçları ortaya çıkarmıştır. Lenin'in yokluğunu, Sov-

yetlerin artık başka bir Sovyetler olduğunu ve Amerika'nın da dünyanın jandarmalığına soyunmuş olduğunu görmeden, bu dönemde olup bitenleri "Atatürk'ten sonra İsmet Paşa geldi, bu işler böyle oldu" biçiminde açıklamak, meseleyi basite indirgemek, tarihin büyük değişkenlerini gözden uzak tutmak olur.

Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkemizde olanı iyi belirlemek gerekir. Bunu tam bir açıklıkla dile getirmek gerekir. Aslında İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönem, çok partili rejime geçiş dönemi olmamıştır. Çok partili rejime geçememe dönemi olmuştur. Yağmurdan kaçarken doluya yakalanmak misali, Sovyet tehdidinden kaçan İsmet Paşa yönetimi tarafından Batı ittifakının yörüngesine sürüklenen Türkiye'de, çok partili rejime geçiş çabaları sınırlı kalmıştır.

Atatürk, Türkiye'de her türlü eğilime örgütlenme olanağı tanıyan bir rejim kurulmasını arzulamıştır. Oysa, İkinci Dünya Savaşı sonrasında sosyalizme kapalı bir rejim bina edilmiştir ve sosyalizme kapalı olan bu rejim, çok partili rejim değildir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında çok partili olmayan bir rejime geçilmiş olması, ülkeyi sözü edilen bir karşıdevrim olgusuyla karşı karşıya bırakmıştır.

Doç. Dr. Çağrı ERHAN- Amerika'dan mülhem bir şey, partinin adı bile "Demokrat Parti", yani Cumhuriyetçi Partinin karşısında Demokrat Parti, iki partili sistem. Yine, Mc Carthy dönemiyle örtüşen her türlü sol ibare taşıyan her şeyin komünist ve rejim karşıtı olarak nitelendirildiği bir dönem tabii.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Tabii, laf lafı açıyor ve yanlış olmuyor. Ayrıca ilave etmek gerekir ki, sadece partiler açısından değil, sendikalar açısından da aynı durum var. Amerika, dünyaya hükmetme kararlılığı içinde sadece partileri biçimlendirmiyor, sendikaları da biçimlendiriyor. Fransa'da komünistlerin egemenliğindeki bir sendika konfederasyonunun karşısına başka bir sendika konfederasyonu kurduruyor. Türkiye gibi henüz sendikacılığın doğmamış olduğu ülkelerde de, kendi meşrebine uygun bir sendikacılık hareketinin oluşumunu sağlamak için akıl almaz yoğunlukta bir çaba gösteriyor.

Kuşkusuz, bütün bunlardan şöyle bir sonuç da çıkmaz. Çok partili rejime geçildiği için emperyalizm gelebilmiştir; dolayısıyla emperyalizmin gelmemesi için çok partili rejime geçilmemesi gerekirdi demek de yanlış olur. Unutmamak gerekir ki demokrasi ve özgürlüklerin bulunmadığı toplumlarda, emperyalizm çok daha rahat at oynatabileceği koşullara kavuşur.

Esasen, demokrasi ve özgürlüklerin sağlanamamış olması, zaten emperyalizmin öncelikle işine gelen bir durumdur.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Hep aynı şeyi söylüyoruz, ama ben tekrar şunu vurgulayayım: 1946 ve 1947 yıllarını çok iyi incelemek lazım.

Doç. Dr. Çağrı ERHAN- Missouri'nin gelişi ve Truman Doktrini.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Tamam işte odur. Ondan önceki o kısa dönemde plüralist, Batı Avrupa tipi bir demokrasiye geçişin ipuçları vardır, hatta Demokrat Parti solla ittifak kurma arayışları bile başlatmıştır. Sendikalar sol çizgide işçi sınıfı hareketleri olarak başlamıştır, ama bu demokratik açılım, sanki, "ortaya çıksınlar da tam ezelim" mantığı işletilmek istercesine gerçekleşmiştir.

Murat KATOĞLU- Ben yine üstüme vazife olmayan bir konuya değineyim: İki mesele var. Biri, demin Korkut Boratav'ın söylediği meseledir; sağcı bir yörüngeye giriş... Burada biz onu en kaba şekliyle almış olmayalım, ona dikkat çekmek istiyorum. Şunu söylemek istiyorum: 42'lerde, 43'lerde olan dış politika değişikliği de, acaba Mustafa Kemal'in o dış politika anlayışındaki özden, 1940'lardan itibaren ayrınılması dolayısıyla ortaya çıkmış bir durum değil midir?

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Tarihsel gerçeklere gözümüzü kapatamayız. İster boşa gitsin, ister istismar edilmiş olsun, ister istismar edilmemiş olsun, o dönemde Sovyetlerin bu işi yaptığı artık bilimsel araştırmalarla kanıtlanmıştır. Krusçev geldi, Stalin'in yaptıklarından dolayı özür diledi...

Murat KATOĞLU- Hayır, yanlış anlaşılmasın, ben onu kastetmek istemiyorum. İkinci savaş yıllarında...

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Özür dilerim, şunu söylersen tabii haklısın: Türkiye'deki faşist, emperyalizm yanlısı güçler tarafından olduğundan daha fazla istismar edilmiştir.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Hayır, hayır şu da var: İkinci Dünya Savaşı'nın orta yerlerinde, bir anlamda Alman Muhipleri Derneği iktidara geldi. 1943'te Dr. Refik Saydam ölünce Şükrü Saraçoğlu iktidarı, âdeta Alman Muhipleri Derneği'nin Türkiye şubesi özellikleri taşımıştır. Bu Sovyetlerin, Kars, Ardahan talebini haklı getirmez, o ayrı bir olay.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Ama o da bir unsurdur müsaadenizle. Yugoslavya'yı Kominform'dan atan, Yugoslavya'yı Batının kucağına iten de geniş ölçüde Sovyetler Birliği olmuştur.

Murat KATOĞLU- Ben konuyu dağıtmak için söylemedim, ama çok tekrarlanan bir şey olduğu için dikkatimi çekti, yani görüşmemizin o şekilde kalmasını istemedim. Şunu unutmayalım, gazetelere düşen, çok yakın zamanlarda tekrarlanan Azerbaycan'daki, Kafkaslardaki birtakım faaliyetler oldu. Unutmayalım ki, harp içinde 1940'lı yıllarda da bu gayrette olan Türkiye'den birtakım adamlar Hükümetin bilgisi içinde oralarda faaliyette bulunmuşlardı, bunun altını çizmemiz lazım. Bu da, aslında Mustafa Kemal'in, demin sizin bahsettiğiniz dış politika yörüngesinden ciddi farklılık gösteren bir olgu gibi geliyor. Onun için buraya dikkat çekmek isterim. Mademki 80 yılı değerlendiriyoruz, dış politika çizgisi nasıl kırılıyor... 1940'larda önemli bir şeyler var.

Bunlar benim bahsedeceklerimden, sanat ve kültür hayatından tabii çok farklı şeyler. Konuyu dağıtmamak için onlardan vazgeçeyim ve daha genel bazı değerlendirmeler yapmaya çalışayım. Belki böylesi de daha uygun olur. Mesela, üniversiteden bahsedildi. Türkiye'nin tarihine bakınca, bu Cumhuriyet müthiş bir zihniyet yenilenmesidir. Nedir bu? Her şey gökten inmiyor tabii. Her devrimin, bütün yenileşme hareketlerinin evveliyatı elbet vardır, Cumhuriyettekilerin de vardır, ama çok önemli bir şey; zihniyet farklı: Cumhuriyet düalist bir yapıdan, kabulden kurtuluyor. 19. Yüzyılın yenileşme hareketlerinden asıl farkı, Cumhuriyeti Cumhuriyet yapan, modernleşmeyi sağlam esaslara bağlayan tarafı, bu büyük zihniyet, yani düalist bir anlayıştan kurtuluştur. Daha amiyane bir tabirle, "hem şarkın değerlerini koruruz, hem garbın değerlerini de alırız". Cumhuriyet bundan büyük ölçüde sıyrılmıştır. Mesela, üniversite meselesine gelelim: Cumhuriyetin kazanımları içinde üniversite çok büyük bir değerdir ve bu zihniyeti gösterir. 1933 ve üniversite kanunu Türkiye'de bilimsel çalışmanın da kurumlaşmasıdır. Yalnız üniversite reformunu kastetmiyorum, yüzlerce Avrupalı bilim adamının transferi, Türkiye'ye getirilmesi meselesi. Bu Cumhuriyet'in devrimci, atılımcı ruhunun, yenileşme ruhunun önemli bir kısıtıdır. Her meslekten yüzlerce birinci sınıf bilimci İstanbul Üniversitesi'nde, Ankara'nın yüksek okul ve fakültelerinde, kamu hizmetlerinde görevlendirildi.

Bunu şunun için anıyorum: Mesela, 1990'larda da Türkiye benzer bir girişimde bulunabilirdi, yani Sovyetler Birliği'nin dağıldığı dönemi düşünelim, 1930'lardaki zihniyet böyle bir fırsatı nasıl değerlendiriyor, 1990'lardaki aynı Cumhuriyet, Sovyetler Birliği'nin dağılımı karşısında nasıl kayıtsız kalabiliyor, yani bunu bir fırsat olarak algılamıyor? Nasıl bir zamanda algılamıyor? Üstelik bütün Türkiye'nin her tarafında üniversiteler kurmak iddiası başlamış, "her ile bir üniversite" filan, bildiğimiz şeyler.

Böyle bir dönemde 1930'lu yılların Cumhuriyet kurucularının yaklaşımı ile 50 sene sonrasının insanların yaklaşımı arasında müthiş bir zihniyet farkı vardır. Hani 80 yılı değerlendiriyoruz, "bu grafik nasıl gidiyor?" filan diye bakarken, bunu böyle bir mukayeseye, üniversitelerden bahsedildiği için hatırlatmak istiyorum. Çünkü bu cumhuriyetçi adamların en önemli meselelerinden biri de, 19. Yüzyıldan farklı olarak, elbet sosyal devlettir. Elbet insan yetiştirmedir. Nedir bu insan yetiştirmenin 19. yüzyıldan farkı? Kulu yurttaş yapacak, kuldan yurttaş geçecek. Cumhuriyetin temel vasıflarından biri bu, yani bu "eğitim" denilen meseleye verilen önem, yani çocuğa, genç verilecek önem. Para kısıtlı... 1924'te burs verilerek yüzlerce genç insan Avrupa'da öğrenime gönderiliyor.

Bunu şunun için söylüyorum: Nedir bu 80 yıl? Cumhuriyetin değerleri; başıyla bugün arasında ne gibi farklar var? Galiba iş dönüyor dolaşılıyor, uygarlık projesi tanımına geliyor. Şöyle söyleyelim: Yeni Türkiye'nin kurucusu ve kadrosu, insan zekasının, aklının, yaratıcılığının yeryüzündeki en üstün verimlerini, en üstün ürünlerini hedef almışlar, yani çitayı öyle yüksek bir noktaya koymuşlar. Bilimde, sanayide, teknolojiye, eğitimde, dış politikada böyle bir yaklaşım var, yani çitayı yüksek bir amaca koymak. Nedir bu? Aslında bu "kentsel kültür" dediğimiz şey, bunu böyle tanımlayabiliriz: yani burjuva kültürü. Bu insanlar pekala Türkiye'de burjuva kültürünü egemen yapmak istiyorlar. Burada "burjuva kültürü" derken, demin söylediğim gibi, insan zekasının ve aklının eriştiği en son ürünler, en son verimler, amaç bu. Şimdiden farkı ne? Yine, düalizme dönüş ve iki ayrı dünyaya, iki ayrı zihniyete, yani 19. Yüzyıl dünyasına dönüş olarak görüyorum. Nedir? Medreseyle üniversite 19. Yüzyılda bir arada olsun isteniyordu ve üniversite olamıyordu, olmamıştır da. Üfürükçüyle doktor gibi. Meşrutiyette üniversite var. Nasıl var? Kısıtlanmış bir üniversite var. Yalnız o değil, kızlar için ayrı üniversite var, yani hep bu düalist yapıyı hayatın her safhasında görüyoruz, hukuku öyle. Bu düalist yapıdan 1923'te bir kurtuluş var ve tekrar son yıllarda bu düalist yapıya doğru bir dönüş var. 19. Yüzyılda bütün Osmanlı aydınları, bütün devlet ricali bu düalist yapının getirdiği dramı yaşamıştır. Biz yine döndük dolaştık, 30-40 senedir bu dramın içine doğru sürüklendik. Verdiğim örneklerle, üniversiteyle filan bunu anlatmak istiyorum. Her şeyde bu. İş nereye kadar geldi? Çok hukukluluk falan buraya kadar geldi. Bunlar hep yeniden "bizim şöyle değerlerimiz, batının da teknolojisi". Alacağımız o teknolojidir söylemi... Hilmi Ziya'nın bir sözü var "sanatçısını, ahlakçısını, hukukçusunu, filozofunu milli, alimi milletlerarası sayan bir kültür çevresi olamaz" diyor. Türkiye siyasetiyle falan yeniden bu

çıkmaza geldi, yani Hilmi Ziya'nın kritik ettiği 19. Yüzyıl, 20. Yüzyıl başı Türkiye'sinde yeniden yaşıyor. Bütün modernizasyon filan da bir taraftan elbet yürüyor, yani her şeyi inkâr etmek manasında bunları söylemiyoruz.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Batıyla Türkiye'nin en çok kavgalı olduğu dönem, en fazla Batılaştığı dönemdir Batıya bağımlılığın en yoğun olduğu yıllar ise, senin söylediğin o düalist kültür sisteminin yeniden egemen olduğu dönemdir. Bunu da, diyalektik bir tespit olarak söyleyebiliriz.

Murat KATOĞLU- Yani teslimiyetçilikten çıkış, sonra tekrar teslimiyetçiliğe doğru dönüş. Zaten Batı da daima bunu teşvik eder, yani şu anda da teşvik etmiyor mu? Nesi var şarklılığın?" meselesi. Biz 1940'lardan sonra pekala bu çıkmaza tekrar yöneldik, yani deminden beri bahsedilen Köy Enstitüsü, eğitim sistemi sorunu... İnsan yetiştirmede ikili yola gittiğiniz vakit iflah olmaz. Siz 1940'lı yılların sonunda Şemsettin Günaltay beyle beraber "Tevhidi Tedrisata" aykırı olarak imam hatip okullarını açarsanız, gerisi gelir. Bir müddet sonra imam hatip okulundan çıkan insanların üniversiteye gitmesi talebi de gelir. O meslek okulu olmaktan çıkar.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Vaktiyle Falih Rıfkı'nın yaptığı bir tespit var, "bugün Batının en büyük düşmanı Batıdır" diyor. Geçmişte Balkanlar da Latin alfabesine karşı çıkmış; bugün de Türkiye'de Kuran ezberlemekten ibaret olan Kuran kurslarından yana olan, veyahut da Cumhuriyet karşıtı olan unsurları desteklemesi, Batının kendisinin Batılı değerlere düşman olabileceğine dair örneklerdir.

Doç. Dr. Çağrı ERHAN- Batının veyahut bugün "hegemon güç" dediğimiz ABD'nin tabii Türkiye benzeri başka ülkelere biçtiği rolle de ilintili, bu doğrudan ilintili. Mesela, az önce dediniz ki, "1930'larda Avrupa'ya doktora yapmaya bir sürü çocuk gönderiliyordu" Bugün bizim 10 binin üzerinde Amerika'da doktora talebemiz var. Çok büyük bir farklılık var: Bunlar "saldım çayıra, Mevlam kayıra" şeklinde gönderilip, Amerikalı doktora hocalarının insafına terk edilmiş ve onların istedikleri konularda çalışıyorlar. Mesela çocuk gidiyor İngiltere'de saygın bir okulda, mesela LSE'de "ben uluslararası ilişkiler teorisi çalışacağım" diyor. Hocası buna -yaşanmış bir olay bu- diyor ki "hayır, sen Türkiye'den gelen biri olarak teori çalışamazsın, sen 'Türkiye'nin Ortadoğu petrolünün paylaşımındaki rolü ne olabilir?' konusunda bir şey hazırla". Bu İngiltere'nin veyahut Batının entelektüel kitlesine bir veri sağlamadan başka bir şey değil. Yoksa bunun teorisini oluşturma falan, tamamen Batılıların inhisarında. Buna benzer şekil-

de, Sovyetler Birliğinin dağılımından sonra akademisyenlerin gelişi. Birtakım adamlar geldi, ama bu da plansız. Geldiler, bir kısmı iyi olanlar durdu ve gitti.

Murat KATOĞLU- Bu bir stratejinin parçası olursa, bilinçli, planlı olursa işe yarar.

Doç. Dr. Çağrı ERHAN- Olmadı, tesadüfen geldi, iş aramak için geldi. 30'lardaki gibi bir stratejik yaklaşımla getirilip, belli alanlarda istihdam ettirilip, bunlara birtakım planlar yaptırılıp, enstitüler kurdurulup, kürsü verdirilip bir şey yapılmadı.

Murat KATOĞLU- Demin Çağrı'nın söylediği önemli bir şey var: Türkiye tabii daha varlıklı bir ülke haline geldi, nüfusu büyüdü, imkânları çoğaldı, yurtdışına bildiğimiz sebeplerle öğrenci gidiyor. 1920'lerin Türkiye'sini düşünelim, bilinçli bir politikadır o, 1416 sayılı Kanun... Şöyle bir şey yok: Hani siz diyorsunuz ki, şimdi bırakın hangi branşta öğrenim görmeye gittiğini, o branşı bile orası tayin ediyor. Oysa 1920'lerin zor şartlarında, ayırım yapmaksızın, müzikçi, arkeolog, yahut resim öğrenimine yurtdışına adam gönderilmiştir. Bütün meslekler, hiçbir ayırım gözetilmeksizin önemsenmiştir. "Uygarlık projesi" diyoruz, yani onun bütünü bir bina gibi bütün unsurlarıyla birlikte topyekûn algılayabilme anlayışı, yani Cumhuriyet'in öncekinden farkı bu. Bir de, İstanbul değil, yani en büyük farkı, bunu söylemeye, tekrar etmeye lüzum görmüyorum. Sosyal devlet ve bütün Türkiye, Cumhuriyet'in çalışma alanı olmuş, "halkçılık" falan dediğimiz şey. Bunlar çok büyük ayrımlar, muazzam farklar. 1908 Meşrutisiyle 1923 Cumhuriyeti arasında benzeşen şeylerden çok daha fazla benzemeyenler vardır. Birtakım yenilikler falan tamam, ama öyle bir temel zihniyet farkı var ki, bunu unutmamak lazım. Günümüzde yeniden sanki bu meşrutiyet ve Tanzimat'ın o ikili düalist zihniyetine doğru bir yönelim var. Onun kötü bir şey olmadığı zannediliyor.

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Bir toplumun tarihine ilişkin genel saptamalar yapmak her zaman riskleri getirir. Hele böyle toplantıda fazla da desteklemeden saptamalar yapmak büyük risk taşır, ama bunun serbest bir toplantı olduğunu düşünerek bazı şeyler söylemek istiyorum.

Murat hocanın bir saptamasından, yurtdışına gönderilenlerden söz ederek giriş yapayım. Eskiden gönderiliyordu, şimdi de binlerce insan, 10 bine yakın insan gönderildi. Ama gidilen yerlere bir bakalım, günümüzde İngiltere ve Amerika ağırlıklıdır, büyük çoğunluğu oraya gitmektedir. Ortaöğre-

timinde yabancı dil ağırlığı İngilizce'ye kaymıştır. Bunun etkisi yadsınmaz ancak daha geniş bir bağlamda değerlendirmek gerekir. Ama eskiden gidenlerin büyük çoğunluğu Kıta Avrupa'sına gitmiştir. Şimdi ise çok ilginç durumlar yaşanmaktadır: Türkiye'deki kaymakamlar mülki idarenin önemli makamlarını işgal eden, halka en yakın merkezi idare biriminin başındaki kişiler staja İngiltere'ye gidiyorlar. İlginç, İngiltere'de taşra teşkilatı yoktur, mülki idarenin taşrada teşkilatı yoktur, orada yerel yönetimler vardır. Daha tuhafı, Türk kamu yönetiminin kurucu ve açıklayıcı kavramları olan "kamu", "kamu hukuku", "idare hukuku" ve "kamu hizmeti" İngiltere'de yok (veya daha doğrusu tamamen farklı bağlamda kullanılıyor).

Murat KATOĞLU- (Stajyer kabul edilerek para kazanma arayışı) İngiltere'de eğitimin krize girmesiyle başladı.

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Bu böyle açıklanabilir, ama bu krizin Türkiye'deki denk düştüğü konjoktüre baktığımız zaman, daha farklı bir etki yaratıyor. Belirttiğim gibi, İngiltere'de, devletin etkinliğini açıklamak üzere geliştirilmiş bir kamu (kamu hizmeti) anlayışı yoktur. İngiltere'de mahkemeler Kraliçe adına karar verirler, gemileri Kraliçenin gemisidir, asker Kraliçenin askeri... Kamu kavramı yoktur, kamu hukuku kavramı da yoktur. Bizde ise kamu, kamu yararı, kamu hizmeti idaremizin kurucu kavramlarıdır. Kaymakamlarımızın, merkezi idarenin taşrada örgütlenmediği yani kaymakamlık gibi bir mesleğin olmadığı ve Türk kamu yönetimi geleneğine tamamen uzak bir sistemde staja göndermenin anlamı nedir?

Türkiye Cumhuriyeti bütün kaygılarımıza rağmen olduğu gibi yerinde duruyor, Türkiye demokrasisi olduğu gibi yerinde duruyor, geçirdiği dönüşümlere ve hırpalanmalara karşın laiklik de. Bundan hiçbir şüphemiz olmasın. Peki, Cumhuriyetin 80. yılında kırılan, parçalanan ve değişen ne? Yanıt basit, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurduğu kamu söz konusu, tartışma konusu; yıkılan, dönüştürülen, parçalanan yapı bu.

.....- Kamusal alan yani...

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Kamusal alan da terimi de kullanılabilir ancak son dönemde Habermas üzerinden yapılan tartışmaları çağrıştırıyor ve benim anlatmak istediğimi karşılamak bakımından pek açıklayıcı değil. Bunun yanısıra, kamusal bir sıfat. Ben direkt kamudan söz ediyorum.

Murat hocanın bir saptaması vardı: "1933'lerde üniversiteye yabancılar

çekildi, onların birikimlerinden yararlanıldı. 90'larda Sovyetler dağıldı, binlerce işgücü açığa çıktı, biz bundan neden yararlanamadık?" Çünkü, bir anlayış dönüşümü sözkonusu. Bugüne kadar oluşturulan Cumhuriyet kamusu, Osmanlı'dan beri gelen Cumhuriyet kamusu –bu saptamayı birazdan açacağım- örnek olarak Kıta Avrupa'sına dayanır, rasyonalisttir ve bir toplumun en geniş örgütlenme birimi olarak, onun örgütlü gücü olarak toplumu dönüştürebileceğini varsayar. Örneğin bizim toplantımıza hakim olan dil de, aslında bu varsayıma dayanıyor. Elimizde bir kamu aygıtı var var, biz bunu doğru kullanarak toplumu, ülkeyi ve ekonomisini dönüştürebiliriz.

.....- Mülkiyeden çıktı.

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Mülkiye'nin kuruluşu ve varoluşu da zaten bu özellikle açıklanabilir.

Kırılan kamu ile birlikte bu anlayış da yok oluyor. 90'larda, "devlet" denilen şey neyse ve kimin tarafından işgal ediliyorsa, böyle bir iradeye sahip değil zaten, yani "dağılan Sovyetlerden 500 profesörü getireyim, Türkiye'deki fen bilimlerini ilerletelim, güzel sanatları ilerletelim vb." gibi bir iradeci müdahale imkânı yok. Bunu hemen postmodern durumla ilişkilendirebiliriz. Postmodern durum için deniliyor ki, büyük anlatılar ve büyük anlatıcılar bitti, Cumhuriyet kamusu ya da daha farklı bir ifadeyle devleti büyük bir anlatıdır. Bunun için de devletin, devlet aygıtının kendisi büyük anlatıcıdır. Kişiselleştirirsek, Atatürk çok büyük bir anlatıcıdır. Ama "postmodern durumda, küreselleşmede bu anlatı imkânı ortadan kalktı, bitti" deniliyor.

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- "Çok hukukluluk" denildi.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Çünkü, sistematik olarak o değerler bitiriliyor, yok ediliyor. Uğur Mumcu'nun, Muammer Aksoy'un öldürülmesi gibi...

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Tartışmada "çok hukukluluk" konusuna değinildi. Çok hukukluluk arayışları ve etnisiteyi temel alan çok kültürlülük tartışmaları da bununla açıklanabilir.

Toplumunu dönüştürebilecek herhangi bir düşüncenin ve aracın mümkün olduğunu reddetmek yeni zihniyetin anafikri.

Bir örnek verelim –hem de Üçüncü Dünyadan olmayan bir örnek. Fransız sosyolog Alain Touraine, Fransa'daki devletin durumunu, geçen yaz yaşanan aşırı sıcaklardan ölüm olayları üzerinden değerlendiriyor. Bu aşırı sıcaklarda 15 bin yaşlı ölmüştü. Touraine, Fransız devletini hedef alıyor ve

İtalyanlarla karşılaştırıyor. Touraine'e göre, "İtalyanlar bu felaketle baş etmekte çok daha başarılı oldu, çünkü İtalyanlar güvendikleri bir devlet örgütlenmesine sahip değiller, ama yakın akrabalık bağlarına, geleneksel değerlere ve kırsal bağlantılara sahipler; bu sayede olay karşısında çok daha iyi tepki verdiler. Fransa'da ise, toplum örgütlemiş olduğu devlete güvendiği için, "devlet halledecek" dediği için 15 bin insan yaşamını kaybetti."

Böyle bir düşünsel (ve burada değinemediğimiz buna temel teşkil eden iktisadi) ortam var ve bu ortamda Cumhuriyetin kamusu yıkılıyor. Bu kamu, sadece 1923'ten itibaren inşa edilen bir yapı da değil.

1800'den beri Osmanlı, özellikle liman kentlerinden başlayan şekilde dünya kapitalizmine ekleniyor ve Osmanlı modernleşmesi de aslında dünya kapitalizmine eklenmenin kamusal yönünü yaratma arayışı. Bunu anlatmama gerek yok, ama 3. Selim'le başlayan, 2. Mahmut'la yoğunlaşan devlet faaliyetleri sahasının genişlemesi, vakıfların devreden çıkıp, onların yerine o hizmetleri bakanlıkların görmesi, toprakta özel mülkiyetin yerleştirilmeye çalışılması, rant ekonomisinin yaratılması, nizamiye mahkemelerinin kurulması ... bunların hepsi Osmanlı topraklarına giren kapitalizmin, Osmanlı'nın dünyayla eklenenen kapitalizminin ihtiyaçlarıydı, buna genel olarak "modernleşme" de diyebilirsiniz. Bu dönüşüm kesintisiz sürdü. Zamanımız olmadığından genel olarak incelememiz bile mümkün değil. Bu gelişmeler sonunda Osmanlı'da padişah dışında bir kamu yaratıldı, padişahın mülkü olmayan bir bürokrasi, bir memuriyet, mahkeme, kamu hizmeti, idari teşkilat yaratıldı. Bu dönüşüm hep süregeldi: İkinci Meşrutiyet, Cumhuriyet ve günümüzde de devam ediyor.

Cumhuriyet döneminde kamu inşası da kapitalizmin gelişiminden bağımsız değil. Kokut hoca saptadı, 30-39 arası bir korumaca devletçilik var ki, o da aslında kapitalizm dışı bir arayış değildi. Ama onun dışındakilerin hepsi çok net bir şekilde kapitalizmi çağırış. Cumhuriyetin ilk dönemleri, kalkınmacı bir devletçilik anlayışına sahip. 45'ten sonra, Sina hocamızın "karşıdevrim" dediği dönüşüm var. Cumhuriyet kamusunun yapılandırılması Kalkınma İdaresi olarak Amerika'nın eline teslim ediliyor. Kalkınma iktisadi var, onun kamudaki görünümü kalkınma idaresi. Uzmanlar geliyorlar, Mülkiye'de kamu yönetimi bölümünü kuruyorlar, TODAİE'yi kuruyorlar, ellimize bir de rapor veriyorlar. Kalkınma İdaresi dönemi başlıyor. Daha sonra Kalkınma İdaresinin içinde, hocamın dediği gibi 62 yılında Mehtap var, "bu devleti, kamuyu nasıl rasyonel hale getiririz?" 88'de Kaya var.

Günümüzde Türkiye kapitalizmi dünyayla yeni bir ekleneme modeli

oluşturuyor. Bu modelin, ihtiyaçları eski ihtiyaçlardan farklı ve günümüzde Cumhuriyet kamusunu dönüştüren araç düzenleyici reform denilen program. IMF, Dünya Bankası, OECD ve AB çerçevesinde oluşuyor regulatory reform. Bu programla Cumhuriyet kamusu yeniden inşa edilmeye çalışılıyor. Tabii, yeniden inşa daralmış, küçülmüş ve işlevlerinde kaymalar yaşamış bir kamu getirecek. Bunların hiçbiri, kapitalizm dışı bir arayış değil, kapitalizm öncesi güçlerin iktidarı fethetme arayışı filan da değil. Yeni denge ne olacak? Yeni denge, geniş toplumsal kesimleri hedefleyen hizmetlerin olabildiğince dışlandığı, onun yerine piyasa güvenliğini sağlayan ve toplumsal düzeni çıplak zor kullanarak korumayı amaçlayan bir kamunun yaratılmasıyla sağlanacak. Savunmaya ve iç güvenliğe harcanan paraya bakabiliriz. Banka operasyonlarında kullanılan kaynakların devasalığına ... Bunlar çok dar toplum kesimlerine yönelik çok yüksek meblağlar içeren devlet hizmetleridir.

Demokrasi yerine hoşgörü, kamu hizmetleri yerine inayet, kamu hizmeti sunan idare yerine inayet dağıtan vakıflar. Bu dönüşüm, bu model Osmanlı'yı anımsatıyor mu diye sorulabilir. Bir Osmanlıya dönüş benzetmesi, geçmişe dönüş benzetmesi yapılabilir, ama her benzetme gibi tehlikelidir.

.....- Demokratik kitle örgütü yerine sivil toplum...

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Kamuya odaklanan bu saptamaların, sınıfları görmeyen, mütecanis bir toplum, ülke ve devlet anlayışına dayanan "toptan kalkınma arayışını" temel almadığını vurgulamak isterim. Sınıfsal bir çözümleme yapılmalıdır. Kamunun burjuvazi tarafından ele geçirilmesidir sözkonusu olan. Hatta, kamuyu ele geçirmek için burjuvazinin tabakaları yarışıyor. Bu nedenle bütün dış politikacıların yaptığı ülke/millet/devlet temelli analizlerinin hepsinin çöpe atılması gerekir.

Biraz çubuğu tersine bükerek söylemek isterim ki günümüzde acil sorun olan, ulusal bağımsızlık ve laiklik değildir. Kamunun çatlaması, kamunun ele geçirilmeye çalışılması, kamunun yıkılması, Cumhuriyet kamusunun yıkılmasıdır önemli olan.

Toplumsal mücadelelerin ana eksenini burjuvazinin cumhuriyet kamusunu fethetme saldırısına karşı kurulmalıdır. Özellikle kamu emekçilerinin mücadeleleri belirleyici olabilir. Fransız düşünür Bourdieu, kamu hizmetlerinde çalışanların, sağ hükümetin kamu hizmetleri alanı daraltılma programına karşı başlattıkları büyük 1995 grevi sırasında Paris Lyon garında yaptığı destek konuşmasında "bir uygarlığın yıkımına karşı, kamu hizmetlerine,

eğitim, sağlık, kültür, sanat, araştırma ve herşeyin ötesinde çalışma haklarının cumhuriyetçi eşitliğine bağlı bir uygarlığın yıkımına karşı mücadele edenlere desteğimizi sunmak için buradayım" diyordu.

Peki, neden kamu önemlidir? Bunu da Metin Özuğurlu'nun bana yaptığı bir hatırlatmayla açıklamaya çalışayım. Marks'tan bir hatırlatma yapmıştı, onu burada da tekrarlıyorum: Uluslararası İşçi Birliğinin, yani Birinci Enternasyonalin açılış çağrısı 1864 yılında Marks tarafından kaleme alınmış. Onun bir bölümü var, çok ilginç: Günlük çalışma süresinin toplumsal mücadeleler sonunda bir yasa ile 10 saatle sınırlanmış olmasını değerlendiriyor ve bunun için şöyle diyor: -Bunun yasa ile sınırlandırılmış olması bir kamu örgütünün kurulması ve piyasanın denetlenmesi demek- "Çalışma saatlerinin yasal olarak sınırlandırılmasına ilişkin bu mücadele amansızca şiddetlendi. Çünkü bu mücadele aslında orta sınıfın ekonomi politliğini oluşturan, arz ve talep yasalarının -yani piyasanın- gözü kör egemenliği ile işçi sınıfının ekonomi politliğini oluşturan toplumsal öngörünün denetlediği toplumsal üretim arasındaki -toplumsal öngörü ile kastettiği siyasal alan burada- büyük çekişmeyi etkiliyordu. Böylece 10 saat yasası yalnızca büyük bir pratik başarı olarak kalmıyordu, bu bir ilkenin zaferiydi, orta sınıfın ekonomi politliği, işçi sınıfının ekonomi politliğine ilk kez böylesine apaçık yenik düşüyordu (Karl Marx, "Uluslararası İşçi Birliğinin Kuruluş Çağrısı", Marx-Engels: Seçme Yapıtlar, c. II, 1.B., Sol Yayınları, 1977, s.11-20)."

Özetle, "kurulan kamu hangi iktisadi nedenlerle kurulmuş olursa olsun, orta sınıfın ekonomik politliğine karşı, piyasaya karşı kazanılmış zafer alanlarıdır ve şimdi yıkılmak istenilen, ele geçirilmek istenilen, dağıtılmak istenilen bu kamudur. Cumhuriyetin başarısı bu kamuyu genişletmiştir. Cumhuriyetten bunun daraltılması isteniyor. Bakalım, Cumhuriyete kim sahip çıkacak ve Cumhuriyeti kim ele geçirerek bu mücadeleyi sonlandıracak?"

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Basit birkaç şey söyleyeceğim: Elbette, ilk dönem Kemalist devrimler dahil bunların hepsi kapitalizmin sınırları içindedir. Ama şunu da dikkate alalım: Burjuva demokratik devrimler geleceğinde bir atılımdır o, demokratik bir devrimdir. Demokratik devrimleri, bazen burjuvazi dışındaki sosyal güçler de gerçekleştiriyor. Devrimci yılların Kemalizmi, bence, bir küçük burjuva radikalizmidir, gerçek anlamıyla devrimcidir.

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Hocam, Almanya'da Bismark neyse, belki Türkiye'de de Atatürk...

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Hayır, ama Bismark devrimci değildir. Bismark düzenleyicidir, bizimki devrimcidir, Sina'nın "Ortaçağ düzeni" dediği bir düzeni yıkıyor. Düzeni yıkan ikinci dalgadır. 1908 birinci dalgadır, bu da ikinci, ama çok daha köktenci bir dalgadır. Dolayısıyla, bazılarının küçümsediği, senin "kamu" dediğin o kurumsal düzenlemelerin hepsi çok büyük devrimci atılımlardır. Bu dalga çeşitli bozulmalarla, gevşemeyle sürüyor. Benim kendi değerlendirmeme göre, 1961 Anayasası bile o atılımın izlerini taşır. Bakınız, 1961 Anayasasını kaleme alan kadro, özünde Kemalist bir kadrodur. 1982 Anayasası ise özünde anti-Kemalist bir kadronun yapıtıdır. 1961 Anayasası ise, yani sınıfların örgütlenmesine imkân veren (fakat sadece imkân veren) dayalı plüralist bir toplumun özel öğelerini getiriyor.

İkincisi husus şu: Cumhuriyetin gelişmesi bir anlamda kapitalizmin gelişmesidir. Fakat çeşitli biçimlerde hep eksik kalmış bir şey vardır, bize az gelişmişliği getiren öğelerdir. Bunlardan biri, dış bağımlılıktır. Kendi ayakları üzerinde durma imkânı içeren; dış dünyaya karşı kişiliğini koruma imkânı içeren bir ekonomik yapı, 1946'dan itibaren "dış bağımlılık" sürecine sürüklenilerek bozulmuştur.

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Hocam, Çağrı'ya sorduğum bağımlılık ve eklemlenme arasında siz bir ayırım görebiliyor musunuz?

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Eklemlenme şudur: Terminolojik olarak birleşen şey şöyle, birleşmedir o. Öbürü ise, şöyle seni şey diyor yani...

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Örneğin, ithal ikamecilik bir bağımsızlık arayışı mı, yoksa bir eklemlenme mi?

Prof. Dr. Korkut BORATAV- O artık bağımlılık öğeleri taşıyor. Bağımsızlık özlemi var, ama bağımlılık öğeleri taşıyarak gelişiyor, çünkü orada sistemin yönetimini sermaye sınıfları fethediyor.

Doç. Dr. Çağrı ERHAN- Uluslararası sermayenin bu eklemlenme lafını üretip, yerli burjuvaziye söylettirdiğini de düşünüyorum.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Bağımlılığı terminolojik olarak reddedenler, "karşılıklı bağımlılık" veya "eklemlenme" diyorlar.

Benim söyleyeceğim eklentiler bu. Devrimci bir atılımdır. Şunu da hiç unutmayalım: Bizim kuşaklar daha iyi bilir, bizden bir önceki kuşak, yani babalarımız, annelerimiz, amcalarımız insanın kendi kaderini değiştirebileceğine inandılar. Bu çok önemli bir şey, işte bu devrimciliktir. Burjuva dev-

rimleri, sosyalist devrimler bunu taşır, yani Fransız Devrimi, Sovyet Devrimi ve Türkiye’de Kemalist Devrim. Dünyayı değiştirebilme beklentisi kültürel bir değişiklik yarattı. Geleceğe iyimserlikle, büyük umutlarla bakan cefakâr insanlar kuşağının kaybolup gitmesi, biraz da barutun tükenmesidir.

Doç. Dr. Çağrı ERHAN- Az önceki turda bitirdiğim yerden devam etmeyeceğim. Az önceki konuşmalardan aklıma takılan birtakım çok kısa saptamalar yapıp bitireceğim.

Bir defa anlaşılıyor ki, o iki temel dönem, hem iktisadi gelişimle örtüşüyor, hem dış politikadaki değişikliklerle örtüşüyor, hem kamu kavramının gelişimi, ortadan kaldırılması vesaireyle geliyor, hatta senin ulusal çıkarından ne anladığımız konusundaki noktalarla, yani 1930’larda biz "ulusal çıkar" dediğimiz zaman, "milli menfaat" dediğimiz zaman, herhalde toplumun çeşitli kesimlerinde yüzde 90 nispetinde homojen bir tanıma giderdi.

1947’de Truman Doktrini önemli bir dönüm noktasıdır, çünkü 12 Mart 1947 doktrininden sonra 12 Temmuz 1947’de bu doktrine dayanarak Amerikan yardımları verilirken, askeri yardımlar verilirken, bu askeri malzemenin öngörülen şartlar dışında kullanılamayacağı ibaresi oraya düşülmüştür. Bugün 8,5 milyar dolarlık kredi alınırken, birtakım siyasi koşullar getiriliyor.

Murat KATOĞLU- 1935’te böyle bir şey imzalanabilir miydi?

Doç. Dr. Çağrı ERHAN- Mümkün değil.

Bu önemli bir dönüm noktasıdır, yani Truman Doktrininde ve bundan sonra gelecek olan yardımlarda biliyorsunuz, sizin savunmanız bir anlamda Batıya bağlantılandırılırken, o verilen silahla hem başka yerden bir şey almanız engelleniyor, hem ulusal savunmanızı geliştirmeniz engelleniyor, hem de "size verdiğimiz şeylerle ancak birtakım şeyler yapabilirsiniz, bunun dışında bir şey yapamazsınız" deniliyor. Aynı şeyi biz 1948’de de görüyoruz, yani 5 Haziran 1947’de ilan edilen Marshall Planı 1948’de Türkiye için geçerli olmuştur. Marshall yardımları gelirken biliyorsunuz, bugünkü kuşaklar maalesef biraz yanlış biliyorlar, zannediyorlar ki Türkiye Marshall Planının içerisine o davet edilen 16 ülkeden biri olarak derhal girdi. Türkiye’nin Marshall Planına alınmasına 6 aydan uzun sürmüştür, çünkü Türkiye Marshall yardımlarını harp nedeniyle yarım kalan, ikinci planının kapsamındaki hedeflerine ulaşmak için kullanmayı istemiştir, bunu Amerikalı teknokratlara söylemiştir. Amerikalılar demişlerdir ki, "hayır, bu parayı siz Avrupa’nın hep beraber kalkınması için, sizin üzerinize düşen görev neyse, onu yerine getirmek üzere kullanacaksınız. Bu anlamda ağır sanayi değil,

tarıma yatırım yapacaksınız, siz Avrupa'nın "tahıl ambarı" olacaksınız. Siz Avrupa'nın ağır sanayine maden cevheri sağlayan bir hammadde ülkesi olacaksınız ve tabii ki bunun naklini sağlayacak şekilde karayollarıyla ülkenizi donatacaksınız"

Bu iki ayrımdan hep söz ettik, o ayrımın belirginleşmesinde hem siyasi açıdan, hem iktisadi açıdan hep vurgulanan 45-49 döneminde belki önemli, 47 ve 48 dönüm noktalarını da saptamak istedim.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Onur arkadaşımızın tespiti bir başka açıdan da önemli, kamunun büyümesiyle halkın çıkarları arasındaki paralellik açısından da önemli; ayrıca, Marks'ın ne kadar yanlış anlaşıldığının kanıtlarından biri olarak da önemli. Çünkü, genellikle Marks'ı şöyle anlatırlar, anlatırlar: Ne türde ve nitelikte olursa olsun devleti yıkmak gerektiği görüşünde olduğunu savunurlar.

.....- Devleti yıkma...

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Bu tarz bir açıklama, Marks'ı bir anarşist zannetmenin ürünüdür.

Karahanogulları'nın Birinci Enternasyonal'in 1864 tarihli açılış bildirisinden verdiği örneğin çok daha belirginini, gene Birinci Enternasyonalin 1866 tarihli Cenevre Kongresinde alınan karar metninde görülür. O kongrede, çalışma süresinin 10 saatle sınırlandırılmasının ötesinde eğitim, sağlık vesaire gibi alanlarda devletin birtakım sosyal politika önlemleri alması tartışılmaktadır. Anarşistler buna şiddetle karşı çıkarlar. Bu tür önlemlerin burjuva devletini daha da güçlendireceğini ileri sürerler. Marks'ın bu görüşe karşı çok kesin bir müdahalesi olmuştur. Bu tür sosyal politika önlemlerinin alınmasının burjuva devletini güçlendirmeyeceğini, ancak, devleti emekçilere daha yakın hale getireceğini savunur. Bu da, daha sonra Gramsci ve başka bazıları tarafından geliştirilen, "devletin görece bağımsızlığı" fikrine kaynaklık oluşturur.

Anarşistlerle neoliberalleri buluşturan çizgi de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Her ikisi de devletin ortadan kaldırılmasından yanadır. Bunun içindir ki Friedman'ı "anarşist liberal" olarak tanımlayanlar vardır.

Günümüzün egemen düşünce odakları tarafından, Marks'ın da sanki bir anarşist gibi devletin ortadan kaldırılmasından yana bir kuramcı olarak tanıtılması, neoliberal ideolojiye ilave bir kolaylık kazandırmaktadır. Bu yolla Marks'ı çarpıtmak suretiyle "zaten devleti küçültmek veya ortadan kal-

dırmak Marksizm'in de gereğidir, Marks da böyle diyordu" falan gibi sahte argümanlar kazanmış oluyorlar.

Buraya dek Truman Doktrinin ortaya çıkışıyla ilgili, yani İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki kırılma noktası üzerinde durduk. Küresel dönüşümlerin Türkiye'deki yansımaları olarak, aslında bir önemli kırılma da Mustafa Kemal'in iktidarda olduğu, devletin başında olduğu zamanda da görülmüştür, 1923'te İzmir İktisat Kongresi çerçevesinde görülmüştür. Mustafa Kemal'in Bolşevizm konusundaki 1920'lerdeki tahlilleriyle, 1923 İzmir İktisat Kongresi bağlamındaki söylemi arasında bir tonlama farkı vardır. Bu farkı yaratan Mustafa Kemal'in sınırlılıklarıdır. "Sınırlılıklar" derken de, birkaç noktayı belirtmek isterim.

Birincisi; Sovyetlerin başarısızlığa uğramış olmasıdır. 1921'de Yeni Ekonomik Politika (NEP) ile Sovyetlerin sosyalizm yolunda geri adım atması, Atatürk'ün gözünden kaçmamıştır. Atatürk buna da işaret etmiş, yani sosyalizm yolunda Sovyetlerin bile başarısızlığa uğramış olmalarının önemi üzerinde durmuştur. İkincisi; Türkiye'de, devrim için gerekli potansiyelelin, işçi sınıfı birikiminin ve iç dinamiklerin, Batı'da ve hatta Sovyetlerde mevcut olan düzeyde bulunmayışıdır.

Bir diğer sınırlılık da, Lozan'ı imzalatmak zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. İzmir İktisat Kongresi, Lozan barış görüşmelerinin kesintiye uğradığı bir aşamada toplanmıştır. Bir bakıma, ülkenin Batıya dönük yüzünü süsleyen bir vitrin düzenlemesi işlevi görmüştür. Yapıldığı yer olarak da Batıya dönük bir kentin seçilmiş olması anlamlıdır.

1923'te Türkiye'nin Batıya dönük vitrininde farklı bir söylem geliştirilmiştir. Bu, Mustafa Kemal'in Halkçılık Bildirgesinde ve daha sonra 30'larda halkçılık ve devletçilik ilkesini de içeren altı okta ortaya koyduğu ifadelerle tam olarak örtüşmeyen bir görünümdür.

Atatürk, İzmir İktisat Kongresinde dünyaya başlıca iki mesaj vermiştir. Birisi, biz Osmanlının devamı değiliz mesajıdır; ikincisi biz Bolşevik değiliz mesajıdır. Batıya bu iki mesajı vermiştir ki doğrudur. Bunda bir takkiye yoktur.

Ama şu da bir gerçek ki, Cumhuriyet rejiminin sınırlılıkları vardır ve bu sınırlılık, 20'lerde, Mustafa Kemal döneminde de kendisini göstermiştir. Lenin'in politik yaşamdan silinmiş olması ve ardından yaşama veda etmiş olması da bu sınırlılığı ortaya çıkaran nenlerden birisidir. Çünkü "tarih sahnesindeki buluşma" dediğimiz bu önemli olayın aktörlerinden biri artık

yoktur. Atatürk, dünyada da yalnızdır. Sovyetler'de 1921'de NEP'in benimsenmesiyle, sosyalizm yolunda bir geri adım atılmıştır. Arından, Lenin'in olmadığı bir dönem gelmiştir. Atatürk böylece farklı bir dünyada ve bir geçiş dönemi yaşamak zorunda kalmıştır. 1930'larda Atatürk'ün olması, bu sürecin kapitalizme teslimiyet sonucuna varmasını önleyen önemli bir unsurdur.

Bu süreç, asla kapitalizme teslimiyet manasına gelmemiştir, ama, Mustafa Kemal'in demokratikleşme çabalarının bu yüzden kesintiye, başarısızlığa uğramış olduğu da bir gerçektir.

Bu durum, emperyalizmin çok iyi bilinen stratejisinin ürünü olarak kendisini göstermiştir. Yeryüzünde emperyalizmin yörüngesinin dışında kalmak isteyen bağımsızlıkçı liderler, eğer demokratikleşme çabası içerisine girerlerse, onları bekleyen bir tehlike vardır: Ülkenin destabilizasyon politikaları sonucunda kaosa sürüklenmesi. Bu, artık çoban matı gibi çok iyi bilinen bir oyundur. Bunun en son önemli örneği, Allende ile ortaya çıkmıştır.

Bağımsızlıkçı liderler bir ikilimle karşı karşıya kalıyorlar: Ya Enver Hoca gibi, Humeyni vs. gibi onlar gibi içlerine kapanacaklar ve öylece demokrasiyle baştan çelişen bir yolda olacaklar ya da Salvador Allende gibi sonuna kadar demokrasi kurallarına sadık kalacaklar ve iki üç sene zarfında bütün kazanımlarını ve yaşamlarını kaybetmek zorunda kalacaklar. Bağımsızlıkçı liderler demokratikleşme çabalarında böyle bir seçime zorlanıyorlar. Mustafa Kemal, bu iki tehlikeyi de aşabildiği kadar aşabilmiş, ama çok partili rejime geçememiştir, çünkü her demokratikleşme çabası iç isyanlarla cevap bulmuştur. Mustafa Kemal'in demokratikleşme yönündeki her adımı, bir iç isyan dalgasıyla veya sukast teşebbüsleriyle karşılık bulmuştur.

Mustafa Kemal, her şeye rağmen, bu ince hassas yolda mümkün olan en az kayıpla ilerlemesini sürdürebilmiştir.

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Cumhuriyet döneminde uygulanan iktisat politikalarının harekete geçirici temel toplumsal birikimi tarımdan yapması, sanayileşme politikasına tarım kesiminden artık aktarılması sözkonusu. Acaba, bu özellik demokratikleşmeyi engellemiş olamaz mı? Atatürk döneminde, tek dereceli ve genel oya dayalı bir seçim olsa, böyle bir usul izlenebilse, büyük bir olasılıkla tarım kesiminden gelen oylarla Atatürk iktidardan indirilirdi.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Ben emin değilim, geçenlerde bir arkadaş bir tespitini bir cümleyle dile getirdi. Doğru olduğuna inanıyorum. "Atatürk

ne kadar halkçıysa, halk da o kadar Atatürkçüdür" Atatürk'ü Türk halkından ayırmak mümkün değildir.

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Ama hocam, tarım kesimine, köylüye yönelik ciddi yükümlülükler, vergi yükümlülükleri, yol yükümlülükleri var ...

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Hepsi doğru, ama çok iyi biinen bir örnektir: Atatürk öldüğü zaman cenazesi İstanbul'dan Ankara'ya müthiş bir sevgi halesi içerisinde gelmiştir. Bunun aksi, İkinci Cumhuriyetçilerin biraz bize empoze etmek istediği yanıltıcı tabloya inanmak olur.

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Kopukluk anlamında söylemiyorum.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Yani ben, oylama olsaydı, ne olacağını kestirmenin kolay olmadığını zannediyorum. Ama şunu söylemek isterim. Bir Alman profesörle konuşurken şöyle bir şey söylemişti, biraz şaka yollu. Atatürk size fazla, bizim bir Atatürk'ümüz olacaktı ki, neler yapacaktık gibi bir şeyler söyledi. O, şunu unutuyor: Alman Milleti Hitler'i çıkarttı, Atatürk'ü de Türk Milleti çıkardı. Mustafa Kemal olgusunu Türk Milletinin vasıflarından bağımsız olarak değerlendirmek biraz...

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Ben şahsına yönelik bir şey demedim.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Ben Türk Halkına yönelik bir açıklama yapıyorum, Atatürk'ün büyüklüğünü ortaya koyma ihtiyacıyla değil. Türk Halkının bu işteki yerini vurgulamak için bunu söylüyorum. 46 seçimleri falan... bunların hepsini ben biraz önce söyledim, emperyalizm olgusuyla açıklamak mümkün. Tarımdan veya Türk Halkının feodalliğinden, geriliğinden ziyade, o yanan ampulün, o acayip ışık çıkaran ampulün gerisindeki enerji üreten gücün gücüyle bazı şeyleri açıklamak mümkündür diye düşünüyorum.

Bir de şu var: Atatürk seçim yapmamış zaten, yani "seçim olsaydı"nın cevabını Atatürk vermiş bir yerde, seçim yapmamış, ama İktidarda kalmış.

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Yapılmamasının nedeni olarak ben bu özelliği saptıyorum.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI- Siz öyle söylemediniz, ama, ben, seçim yapılmamasının nedenlerinin Türk halkının geriliğine falan bağlanmasının

yanlışığını yeri gelmişken vurgulamak istedim. Belki yersiz bulunabilir, ama ben o sonuca varılması endişesiyle bunları söyledim. Türk halkının, o tarihte bir Osmanlı paşasından ibaret olan Mustafa Kemal'e, onun yeni bir çağ açacak insan olduğunu görmüşçesine derin bir bağlılık ve güven ortaya koyması, çok yüksek bir siyasal bilince sahip olduğunu kanıtlayan müthiş bir şeydir.

Prof. Dr. Sina AKŞİN- Ben demin söylediklerime bir ilave yapma, o söylediklerimi daha açmak istiyorum. Aslında çok önemli şeyler söylendi, çok güzel müdahaleler oldu, sorular soruldu, katkılarda bulunuldu, ama ben yine de kendi söylediklerimi açmak babında iki şey söylemek istiyorum.

Birincisi; benim ortaya koyduğum sorun, sadece bir tarih değerlendirmesi değil, aynı zamanda Türkiye'nin çok partili sistemi de sorgulamasını getiriyor. Bu çok zor bir iş tabii. Derhal hücumu uğruyor, ben buna "sandıkçılık" diyorum. Ama eğer sandıkta sürekli Türkiye'nin geri kuvvetleri ağır basıyorsa, bunun meşruiyeti tartışılabilir. Çünkü şöyle bir şey var: Halkımız hep sağ seçiyor, fakat ondan sonra "kime en çok güveniyorsunuz?" deyince de "Cumhurbaşkanı ve Silahlı Kuvvetler" diyor. Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu? Türkiye'de bu ciddi bir sorun. Maalesef, İkinci Cumhuriyetçi arkadaşlarımız bu konuda âdeta dogmatik bir tavır sergiliyorlar. Bir tarihte "Siyaset Meydanı" programında Murat Belge şöyle bir şey demişti: "Refah Partisi seçimleri kazanırsa, mutlaka iktidara gelmelidir." Fakat arkasından da şunu ekledi: "Ama ben de Rodos'a giderim" demişti. Bu olmaz, bu bir sorumsuzluk örneğidir. Çünkü herkesin Rodos'a gitme olanağı yoktur, olsa da Rodos'a bütün Türkiye sığmaz. Dolayısıyla, bu sorumsuzluktur. Biz bu sandık meselesini çözmemiz lazım, çünkü bizde sandıktan her şey çıkabiliyor. Sadece Türkiye'de değil, Hitler de sandıktan çıkmıştı malum. Daha yakın tarihte mesela, Avusturya'da Nazilere yakınlık gösteren birparti başkanı –Haider diye biri- koalisyon hükümetine girdi diye AB kıyametleri kopardı. Avusturya ambargo altına alındı.

Murat KATOĞLU- Ama Avusturya kıyamet koparmıyor, Avrupa Birliği kıyamet koparıyor.

Prof. Dr. Sina AKŞİN- Avrupa Birliği kıyamet koparıyor ve neredeyse ordu sevk edecekler.

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Peki hocam, bu saptamalarınız "darbeci misiniz?" sorusuyla karşılaşmıyor mu?

Prof. Dr. Sina AKŞİN- Bu bir açmaz. Darbeci değilim, fakat sandıkçı-

lık da iş değil, bu bir yerde bir sorumsuzluk oluyor. "Ben Rodos'a kaçarım, ben çoluk çocuğumu dışarıya gönderirim" falan gibi tavırlar.

İkinci açmaz da; tabii, İsmet Paşa değerlendirmesi. İsmet Paşa gibi, aslında çok önemli bir adam, çok büyük bir adam, İnönü savaşlarının kahramanı, Lozan kahramanı, 15 yıl Atatürk'ün Başbakanlığını yapmış ve Köy Enstitülerini yürütmüş bir önder var, bir yandan da, öbür tarafta tamamen bu işe, devrime sırt dönmüş bir önder çıkıyor. Bu da bir açmaz. Aynı adam, ama sanki bu adam başka, bu adam başka. Ben kendimce bu açmazı şöyle çözmeye çalışıyorum: "İki İsmet Paşa var, yani birinci İsmet Paşa var, bir de ikinci İsmet Paşa var" diyorum, o ondan farklıdır diye düşünüyorum.

Doç. Dr. Çağrı ERHAN- Ama hocam, öyle dediğiniz zaman, Tayyip Erdoğan da onu diyor zaten, "birinci Tayyip" vardı o bitti, "ikinci Tayyip dönemi" başladı.

Murat KATOĞLU- Burada nokta koyalım, galiba yorulduk, çünkü bir kere şunu unutmamalıyız: Bu toplantı 80 yılın değerlendirilmesi. Onun için zaman zaman da bunun dışına çıktık, o endişeyi taşıyorum. Bazıları çok spekülasyon ve kastımızın dışında anlamlar ifade eden cümleler oldu. Mesela, son anda Sina Akşin'in söyledikleri filan bence, bunların bir kısmını metinde rötuş etmekte fayda var.

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Bunlar Sina Hocanın görüşleri.

Murat KATOĞLU- Tamam da, bunları ben, gündemi belli olan bir toplantı yaptığımızı düşünerek söylüyorum. Gündemin dışında olan ve ucu açık, çünkü Sina bu değerlendirmeyi yaptı, ama ben biliyorum ki, Sina değerlendirmesini tamamlamadı. Bu konuda söylediklerinden daha önemli en az 30 cümle daha söyleyebilir, bizim de var. Onun için bu tip tamamlanmamış ve ucu açık şeyleri yanlış anlamalara yol açmamak için koymayalım diye düşünüyorum.

Dr. Onur KARAHANOGULLARI- Demokrasiye inanmayan bir insan görünümü veriyorsa bu Sina hocayı ilgilendirecek bir konudur ve toplantıdan görüş birliği çıkması gerekmiyor.

Murat KATOĞLU- Onu kastetmiyorum, çünkü buraya nereden geldik? "Cumhuriyet tarihinin değerlendirilmesi, bundan 10-15 sene öncesine kadar başka türlü yapıyordu, başka klasik söylemler vardı, başka değerler vardı, şimdi bu iş daha billurlaştı, zaman geçti, daha objektif olarak bazı şeyleri görebiliyoruz" dedi. Bu İsmet Paşa yorumları filan da oradan başla-

dı, tamamlanmış değil. Dolayısıyla, o birinci kısmı, yani o billurlaşmayla ilgili, tarih anlayışının, tarih değerlendirmelerle ilgili kısımlarının bulunmasında fayda vardır, doğrudur, öyledir de. Mesela, o zaman bunlara senin, onun, benim de belki söyleyeceğimiz bir şeyler var, biz onları söylemedik. Gündem içinde kalanlara bir şey demiyorum, şimdi artık bu biraz gündemin dışına doğru gitti.

Kamu meselesi çok önemli, doğrudur, yani hakikaten Cumhuriyetin en önemli değerlerinden biri kamu hizmetini örgütlemesidir. Bunu Meşrutiyet de yaptı, 2. Mahmut da yaptı, ama hikâye, dediğim gibi hep düalistti. Kamu hizmetinin örgütlenmesi Cumhuriyetin temel vasıflarından biri. Bu tamam, onun için oradaki Marks diyalogu bile, o açıdan italik harflerle metne konulabilir. O bile, bu kamu hizmetinin, hatta ben olsam dipnota çekerim. Ama bunlar yarım kalan ve gündem dışı şeylerin konulmamasında fayda vardır. Dediğim gibi, şu görüşmede kendisi bile fikirlerini tamamlamamıştır.